Ballagi Mór

Nemzeti iskola és protestantismus.

Nagyot mondó címfelirat! Jelentősége is oly nagy, mint a minő nagyot mond. A protestáns magyar egyház — eltekintve a szászoktól és a pánszlávoktól — mindig identifikálta magát a magyar állammal. Bizonyítják ezt jeleseink nyilatkozatai a múltban, bizonyítják a jelenben. Ezeknek adjuk át a szót!

„1848. september hó elején, a prot. három hitfelekezetűeknek, a közoktatási és kultusminister úrral tartott értekezletnek napjaiban, a midőn elsőbben az egyes felekezetek külön, utóbb pedig a mindhárom felekezetűek együtt is tanácskoztak, teendőik és nem-teendőjük iránt határoztak, nyilt tanácskozmányba gyűltek össze a következő prot. tanárok: Berde Áron, kolozsvári; Brassai Samú, kolozsvári; Ballagi Mór, szarvasi; Bocsor Istv., pápai; Breznyik Ján., selmeci; Kunczius Kár., selmeci; Dierner Endre, pesti; Emericzy Lajos, nyíregyházai képezdei igazg.; Farkas Károly losonci; Godra Mihály új-verbászi; Kanya Pál, pesti; Kalincsák János, modori; Kiss Ferenc, székely-udvarhelyi; Koller Samú, lőcsei; Melczer Lajos, pesti; Michnai Endre, pozsoni; Nagy Péter, kolozsvári; Pataki János, márm.-szigeti; Pásztory Dán., márm.-szigeti; Péczeli József, debreceni; Tarczi Lajos, pápai; Terray Károly, losonci: Tomasek Pál, lőcsei; Tavasi Lajos, pesti; Tatai István, soproni; Schmidt István, budai; Vandrák Endre, eperjesi; Varga János, n.-kőrösi. Azonkivűl még magántanítók és nevelők: Domanovszky Endre; Herfurth Józzef; Horári János; Szemian Dienes s többnemü hallgató.“

„Együtt lévén enynyien és pedig minden prot. felekezetbeliek, kitűzték az oskola ügyéről véleményüket kölcsönösen kifejteni és valamely közös határozatban megállapodva, azt egyszersmind nyilvánítani. Elnökűl közfelkiáltással, a debreceni főiskolának hazaszerte ismeretes historikus tanára Péczeli, jegyzőűl pedig az unitarius tanár Berde Áron választatván, a gyűlés megalakúlt. Alig szólottak még nehányan, a midőn Tarczi Lajos pápai tanar figyelmezteté a gyűlést, ha valjon fogja-e az tanácskozmányait oly határozati erőre emelhetni, miszerént a többségnek a kisebbség magát alárendelje? A felszólalásnak senki ellent nem mondván, közösen megállapított határozattá lőn az akkor mindjárt fel is olvasott ‚vélemény-nyilatkozat‘ azon kijelentéssel, hogy egyfelől az a közoktatási minister úrhoz, másfelől pedig különösen Kossuth hírlapjában a sajtó-nyilvánosság útján az egész haza eleibe adassék! ‚A prot. mindhárom felekezetbelieknek a magyar hazában a legszebb és legszentebb joga az, miszerént egyházi és iskolai ügyeiket önmaguk kormányozzák. Ezen jog, a mely az azelőtti mindkét hazában, törvények és törvényes békekötések által biztosítva és elismerve van, — az egyházra való alkalmazás által szülte a lelkismeret szabadságát, a szabad vallási gyakorlatot, melynek nyomán a prot. felekezetek vallás dolgában, mind a hiendőket, mind pedig a teendőket magok határozzák el; az iskolákra alkalmazása által pedig, e jogból ered a protestánsoknál a tudomány fejlődésének szabadsága, a szabad tanítás, a szabad iskola-állítás és általában a nevelesi- és tanítási ügynek szabad önkormanyzása. A protestans ezeket a maga autonomiájának nevezi. A mit a protestáns, több mint 300 év óta gyakorolt, a miért anynyi idő óta — egyfelől a megkötött római egyház ellenében, a melytől épen a szabad lelkismeret erejénél fogva szakadott el; másfelől pedig a megkötött absolutistikus

státus irányában, a melytől a tanítás szabadságában függni nem akart, kivívott és magának törvényileg és gyakorlatilag biztosított: azt immár általánosságban érlelve meg a haladó kornak hatalmas szelleme ugyancsak törvény által látjuk kimondatva; egyfelől a tökéletes vallási egyenlőség és viszonosság elve elismerésében, másfelől az egymás iskoláiba járhatás és nemkülönben a tanítási és tanúlási szabadságban. Azóta új stádiumban üdvözöljük az emberi és polgári társaságot; a közösen szabad tanításnak az alapján, közös és országos tudomány-intéseteket indúl állítani maga a mindnyájunknak közös és szabad hazája. A prot. tanárok ezeknél fogva, az immár szabad és közös alkotmányos hazában, a melynek mindnyájan kiegészítő polgártagjai vagyunk, elérkezettnek hiszik azon időt, melyben a prot. testűletet felkérjék és felszólítsák, miszerént az a hit szabadságát és a szabadság alapján alkotott szabad vallási egyesűletet, a prot. egyházat, magának fentartva: a tudományt és ennek megfelelő intézetét, a tanodát, az eddigi vallásfelekezeti korlátok közűl felszabadítva, az általános tudományszabadság mezejére bocsássa.'

‚Szabad hitegyesűlés és szabad tanítás minden polgárra nézve: az a mai kor küzdelmeinek egyik legszebb nyereménye. A prot. tanítók bízván a kor-szülte és nemzet-biztosította e szabadságban, a szorosb értelemben vett egyháztól, mint önálló és vallási hitegyesűlettől, különváltnak és önállónak kivánják a tanügyet is. A hittudomány az egyházé, és hogy az, annak rendelkezése alatt álljon jövőre is, az magában értetik; de a tudomány átalában, mint közös nevelési és tanítási ügy, úgy tartjuk, hogy az nem lehet többé csak egy felekezeté, az az összes hazáé egyfelől, és másfelől az összes emberiségé. Annak fölvirágozása az összes nemzet érdekében van. De a mi a nemzetet egészben érdekli, a mi életét minden irányban fejleszti, jövendőjét biztosítja, azt az egész nemzetnek kell elrendelnie, az egész nemzetnek kell kezelnie. És igy a tanügynek, a tanszabadság elvének tökéletes föntartása mellett, az álladalomtól kell függnie, a tanítónak a haza hivatalnokának lennie.'

‚Kivánja ezt különösen: 1. Az alkotmányosság fogalma és ennek kifolyása a népképviseleti törvényhozás. Mióta a nemzetet mindnyájan teszszük, mióta státus mindnyájan vagyunk, mióta a törvények mindnyájunknak képviseleti befolyása által hozatnak: nincs és nem lehet többé e hazában kiváltságos állás, nem lehet kiváltságos közügy. Minden közügyét a nemzetnek a nemzeti törvényhozás dönti el. És ilyen ügy levén a tan- és nevelésügy is, kivánjuk, hogy ennek külső elrendezése a törvényhozásból folyjon ki. Vagy féljünk-e önmagunktól? Féltsük-e a nemzet ügyét a nemzettől? A törvényadta és törvénybiztosította szabadságot a törvénytől? És ha netalán félnünk lehetne, nem találnánk-e a szabad-sajtóban, a szabad egyesűlési jogban és a közakarat nyilatkozhatásának minden tényezőiben oly hatalmat, mely a törvényhozás asztalán és a törvény-végrehajtás kezeiben netalán ferde irányban vezetett tudomány-ügyet ismét útba igazítsa? Nem felelős-e a nemzetnek közoktatásügyi ministere? Nem áll-e ő a törvényhozás teste előtt, mint számoló? Nem-e a közvélemény, nem-e az értelmesség előtt? 2. Kivánja ezt a hazának jelen érdeke, kivánja szebb és dícsőbb jövendője. Oly, anynyi és akképen felszerelt iskolákra van szükség, máris szükség e hazában, minőket, menynyit és a mint felszerelhetőket sem egyes polgárok, sem egyes felekezetek felszerelni nem képesek. De ha az érdekek

öszszesülnek, létesülni fognak ily iskolák. Bátran ki lehet mondani, miszerént a haza jelen veszedelmes bomladozásának egyik és alighanem főoka, az eddig hazaszerte uralkodott seperatisztikus nevelési és oktatási rendszerben rejlik. Ki ne kivánna szebb jövendőt, ki ne kivánna dicsőbbet e nemzetnek a szabadság, egyenlőség s testvériség elveire fektetendő nevelés által? A ki egyekké akarja a polgárokat, az szoktassa együvé a gyermekeket; itt a szeretetnek ölelése közt az öröklött idegenkedésnek és netáni gyűlöletnek magva is el fog enyészni. A ki szereti az egyességet, ne nevelje a különséget a gyermekekben. 3-szor. Kivánja azt minden vallásfelekezeteknek egyenlőségi és viszonossági törvénye. Ha a haza gyermekeinek minden tanodába szabad járni, nem következik-e abból, miszerént ezen tanodáknak közöseknek és egyenlő tanrendszeren alapúlóknak kell lenniök? Azon szabadságot vagy kiváltságot, melyet eddig a protestáns tanintézetek birtak, méltán és törvényesen igényelheti immár a maga számára valamennyi tanintézet, vagy felekezet. Hányféle függetlenségnek kellend e szerént e hazában lennie? Hánynak kiváltképen még akkor, ha új- meg új vallási egyesűletek és felekezetek fognak hazánkban létrejőni? Nyerhetend-e az által a tudomány? Nem fog-e gyengűlni a haza? Ellenben a tanügy kezelésének a nemzetre való bizásával, nagyszerűbben és szabadabban fog az fejlődni és általa dicsőűlni és boldogúlni a nemzet. 4-szer. Kivánja magának az álladalomnak finánciális érdeke. Az álladalom az iskolai ügyek fedezését magára vállalta ugyan, azonban, a ki hazánk körűlményeivel ismeretes, legott átlátja, miszerént ezen adott szavát beváltani iskoláink eddigi állapotban maradása mellett teljes lehetetlen. De ha szinte a lehetetetlenséget lehetővé bírná is tenni, ki volna oly elfogúlt, hogy ezen eljárását a hazára, nemzetünk öszhangzó fejlődésére s az alapos tudományosság felvirágzására nézve célszerűnek hinné? Megosztott, parányi ágazatokra felbontott erő, valamint a természetben, épen úgy az iskolai ügyekben is nagyot és dicsőt egyátalában nem eredményezhet, s épen azért, mi nem a sok és külön-külön gyenge, hanem a kevés, de anyagilag és szellemileg erős iskolákban látjuk nemzeti és tudományos fejlődésünk biztos zálogát.'

‚Ezen okok bírtak bennünket arra, miszerént kivánjunk oly közös iskolákat, melyek az egyenlőség, a tanszabadság és testvériség erős alapjain nyugodván, hazánkat a separatisztikus törekvések széttépő kezei közűl kiragadják, s a mellett, hogy a művelődés, a tudományosság magasabb fokára emelnék, a testvériség láncaival fűzzenek be azonegy család, a nemzet egyetemébe. Igen, ezen magas eszme anynyíra áthatotta keblünk minden redőit, miszerént legkevésbé sem kétkedünk, ezen nyilatkozatunkat a mindhárom hitfelkezetű protestáns képviselők egyetemes gyűlése elébe felterjeszteni, bizton reménylvén, miszerént, mint hít- és ügyrokonaink, e nagy és boldogító eszmét alárendelt és elnémúlni kellető érdekek miatt elesni nem engedik.' — „E nyilatkozatunkat egész bizalommal mind a három felekezetű protestáns képviselők testűletének és a hazának figyelmébe ajánlva, tisztelettel maradok, september 3-dikán, 1848-ban a Pesten egybegyűlt protest. tanár-követek nevében: Brassai Samú, helyettes elnök."

Ezt találtuk — „Az első egyetemes és közös tanítói gyülésnek dolgozatai. A gyűlés megbízásából szerkesztve, kiadja dr. Tavasi Lajos" — cimű 120 oldalnyi nagyságú műnek 87—89-ik oldalain. — E mű hatodik füzetét képezi a Tavasi-alapította „Nevelési Emléklapok"-nak,

melyeknek elseje 1846. jan. 12-én jelent meg „Pestalozzi évszázados születésének megünneplése céljából.“ A Tavasi-féle „Emléklapok“ korszakot alkotó irodalmi terméket képezvén hazai neveléstörténelmi irodalmunk terén, azokat e sorok írója mindenkor előszeretettel lapozgatta, olvasgatta, tanúlmányozta, főleg azért is, hogy a „magyar Pestalozziánusok“-at, azok működését megismerhesse, tanúlmányozhassa, figyelemmel kisérhesse.

Nem lesz tán szükséges, hosszasan indokolni, hogy a szellemi foglalkozás e neme és köre mindig gyönyörérzettel árasztotta el a keblet, mivel a magyar nemzeti iskola önállósításának és függetlenítésének eszméjét a „magyar Pestalozziánusok“ viselt dolgai istápolják, indokolják, erősítik. Még nem ismertem a nyilvánosságban megjelent minden nyomatott e nemű forrást, annál kevésbbé jutottak el kéziratban és az élők tradícióiban fenmaradt adatok hozzám, s máris a „magyar Pestalozziánusok“-at méltattam egyik hosszabb tanúlmányomban, melynek rövideden egybevont kivonatával 1869. évi augustus havában a „Délmagyarországi Tanítóegylet“-nek Oravicán tartott 3-ik egyetemes gyűlésén „Pestalozzi“ című beszédemben vázoltam tartalmát. Tanúlmányom kéziratban maradt. Nem mertem kinyomatni, bár akkor, mikor megírtam, teljesnek és tökéletesnek híttem. Ámde az Oravicán mondott beszéd folytán a „magyar Pestalozziánusok“ egyik legkimagaslóbb alakja: Tavasi Lajos, engem magához emelt, bizalmára, barátságára méltatott és a magyar Pestalozzi-mozgalomra vonatkozó nyomatott és irott adatokat rendelkczésemre bocsátotta. Tőle kaptam Pestalozzi eredeti leveleit, melyeket ereklyék gyanánt őrzök; ő küldte Brunszwick Teréz kéziratos tanterveit s egyebeket; halála után pedig reám hagyta örökségképen 674 folióoldalnyi nagyságú naplójának kéziratát. Ezekből újból láttam, mily hézagos az én tanúlmányom a „magyar Pestalozziánusok“-ról, azért maradt az kéziratban. Meglehet, hogy ha életem sajkája nyugodt révbe ér, e tanúlmányt és Tavasi „Emlékiratai“-t sajtó alá rendezem.

Ámde a kezeimhez került nyomtatványokból mást is tanúltam. Megtanúltam tisztelni, mint igazi Pestalozziánust, oly férfiút, kit irodalmi, nyelvbuvárlati s egyházi tekintetben már régen oszlopférfiú gyanánt becsűltem nagyra. Örvendve láttam e kimagasló alakot a tanügyi vezérférfiak sorában is, ki már akkor hírdette Magyarországon az észszerű nevelés, a tanügyi önállóság, az iskolai függetlenség, az emberi lélek természetes fejlesztése elveit, azon az alapon, melyet Pestalozzi teremtett és Diesterweg kommentált, mikor az újabb nemzedék, velem együtt, még gyermekcipőinket szakgattuk s nem is gondolhattunk arra, hogy majdan mi is vaskövetkezetességgel, edzetten minden megfélemlítéssel szemben, hirdetjük ugyanazon szent hévvel, az egyszer helyeseknek elismert ugyanazon elveket. — E férfiút már a „Nevelési Emléklapok“ első füzetében nevezé meg Tavasi — képét nyújtván a Pestalozzi-ünneplés sorrendjének, — midőn hirdette, hogy a Pestalozzi-emlék-ünnep és emlék-album eszméje Vajdától és Ballagitól a „szarvasi gymnasium érdemes professoraitól“ ered. (Emlékl. XX. old.)

Már akkor tudtam, hogy az a szótáríró Bloch Móric, 1848. óta Ballagi, mije a magyar nemzeti iskolának! De nemcsak innét ismertem Ballagit. A Tavasítól reám maradt többi eredeti Pestalozzi-levelek között egyik 1807. jan. 30-án Yverdunban keltezett Pestalozzi-levél csak másolatban van meg, melyet a híres heidelbergi professor, Kortüm, e

Pestalozzi-tanítvány, másolt le és küldött Bloch Móric szarvasi tanárnak.

Miután Ballagi a hozzáintézett levél tulajdonjogáról már akkor mondott le 1845-ben, midőn azt az eredeti Pestalozzi-levelek gyűjteményének átengedte; miután e gyűjtemény Tavasi Emlékirataival együtt örökség útján jogos tulajdonom lett; miután végre ez a levél Ballagit is, de a magyar tanítói törekvéseket is, dicsőséggel árasztja el: nem habozom, a levélnek hű fordítását következőkben közölni:

„Tekintetes Dr. Bloch Móric lyceumi tanár úrnak Szarvason. Mélyen tisztelt Úram! Azon szives felhivásának, hogy a Magyarországon szándékolt Pestalozzi-ünnepély céljából azon rendkivűli ferfiunak, kit én, mint ön helyesen gondolja, személyesen ismertem, életrajzát írjam meg, eddig nem voltam képes megfelelni. Hiányzott erre a hivatalos és irodalmi elfoglaltság mellett részint időm, részint az e munkára szükséges segédeszközök apparátusa. A ki Pestalozzi élete leirására nagyobb, terjedelmesebb munka által akar vállalkozni, annak pontosan kell ismernie a tőle eredő s itt-ott feltalálható leveleket, alaposan kell ismernie családi és más viszonyait; oly feltétel, mely nálam hiányzik, ki csak fél évet töltöttem nála 1811—12-ben Yverdunban, ki később csak ritkán láthattam a tiszteletreméltó aggastyánt, vele csak ritkán érintkezhettem. — Ezen felül tanúlmányoznia kell az életirónak Pestalozzi paedagogiai és methodikai alapelveit első fakadásuktól kezdve virágzásukig menő fejlődésükben, ez által újakká teremtvén azokat; oly képesség, melynek én, mint tulajdonképeni historikus, hiányában vagyok, nem is említvén a többi akadályokat és hiányokat. Mindazáltal mégis Önnek s a Pestalozzi-százados ünnepélyével foglalkozó barátainak valamivel kedveskedni kivántam s ez okból épen most fejeztem be egyik értekezésemet, melynek következő cime van: „Viszszapillantás Pestalozzi Henrikre.“ Az értekezés 20 negyedrétoldalnyi terjedelmű, mely vázolja Pestalozzi életének belső folyását, s külviszonyainak alakúlását, ecsetelvén Pestalozzít nevelői, polgári és emberi minőségében dióhéjba szorított rövidséggel. — Készségesen vagyok hajlandó, Önnek e vázlatot a kiadandó Pestalozzi-emlék-elbum számára rendelkezésére bocsátani; ennek ellenében azonban óhajtom 1) hogy legott póstafordúltával értesítsen, mily úton juttassam el oda kéziratomat: póstán-e vagy könyvárúsi uton? bérmentesítsem-e küldeményemet s meddig? 2) hogy Ön — miután én semmit sem írok névtelenül vagy álnév alatt — dolgozatomat nevem alatt juttassa a nyilvánosság elé s nekem értekezésem egy nyomatott példányát elküldeni szíveskedjék. Őszinte tisztelettel maradtam, Heidelbergában, 1845. évi dec. 14-én Kortüm F.“

Hogy valjon Kortüm tanúlmányát elküldte-e, erre Ballagi nem emlékezik már; de a tervezett Pestalozzi-album sem jelent meg, legalább nekem nincsen tudomásom arról, hogy a könyvpiacon nyomát lehetne találni. — Tavasi emlékiratai és jegyzetei közt azonban nyomát leltem annak, hogy Vajda és Ballagi az albumszerkesztés tervéről lemondtak s e tisztet Tavasira bízták, ki egyik jegyzékében felemlíti, hogy Gáspár János „a bonne-ok“ címe alatt ezen album számára neki értekezést vagy igért, vagy rendelkezésre bocsátott. Valószínű, hogy az „Emléklapok“ lépett az „Album“ helyére.

E közben Tavasítól az 1845. évi, a Török és Székács szerkesztette „Protestáns Egyházi és Iskolai Lap“ 6-ik számában egy a Pestalozzi-ünnepélyre vonatkozó ismertető cikk jelent meg, melyet követett a Kossuth Lajos szerkesztése alatt állott „Pesti Hirlap“ 468-ik számában szintén Tavasítól eredő lelkes felhívás a Pestalozzi-ünnepély ügyében.

De még mindig nem ismerték akkoron Magyarországon Pestalozzit eléggé. Miként Németországban, mikor Diesterweg felhívá a tanítókat Pestalozzi saecularis ünnepére, Schulz Ottó akkori berlini iskolai tanácsos a tanítókat megbélyegező és megszégyenítő azon szavát mondta, hogy „ünnepelni akarják — és nem ismerik“ (sie wollen ihn feiern und kennen ihn nicht!...) épen úgy nálunk is csak kevesen voltak a

kiválasztottak, a törekvők, a haladók, kik magasabb, eszményibb álláspontról itélték meg a nemzeti nevelés dicső feladatát, megteremtve a tanácskozásaikból keletkezett mozgalmuk által három év alatt az első rendes magyar egyetemes tanítógyűlést, melynek alapjára kell, hogy álljon Magyarországon minden tisztességes, hiúságtól ment tanító, ha strucmadár módra, a fejét homokba dugva, nem akarja tagadásba venni a fejlődés törvényét a nevelésügy mezején.

Pestalozzi ismeretében azóta Magyarországon is haladtunk, bár még mindig nem látszik túlszigorú állításnak, ha mondjuk, hogy aránylag most — Pestalozzít még kevesebben ismerik, mint ismerték a 40-es években; mert a mi akkor a kiválasztottaknak ábrándja volt, annak most a 30,000 tanítással foglalkozó között közkincsnek kellene lenni.

A Tavasi felhívásai nem dicsekedhettek a kellő sikerrel. Ez arra indítá Ballagi Mórt, hogy a „Prot. Egyh. és Isk. Lap“ 1846. évi folyamának 2-ik számában „Emléklap Pestalozzi Henriknek, a nagy embernevelőnek szentelve, százados évfordúlati születése napján“ cím alatt, 18 hasábnyi terjedelmű megragadó, lelkesítő és felvillanyozó tanúlmányt közöljön, mely ne csak Pestalozzi élete folyásával, hanem annak nevelési és oktatási elveivel is megismertesse a magyar olvasót. A tanúlmány mottóját Székács József, ki mint pap és ember ép úgy érdemelte meg a „nagy“ jelzőt, mint megérdemelte tanférfiúi minőségében, írta, mely így szól:

„Egyet akart! Kimutatni, hogyan legyen ember az ember,
És ebben az emberiség iskolamestere lön;
S mert nagy ez egy, maga ö vagy egyetlen férfi nemében,
Mert nagyot alkota; vagy nagy, mivel egyet akart.

E mottó után, melyben az embernek emberré neveltetése van elérendő eszménykép gyanánt feltűntetve, Ballagi ecsetelte Pestalozzi életét, működését, elveit. Az életrajzi adatok felsorolásától eltekinthetünk — mert hála a magyarok nemtőjének — Pestalozzi élete lefolyásáról minden jobb neveléstörténet elegendő anyagot tartalmaz; külön élettörténetek is jelentek már meg, sőt Pestalozzi műveinek hét vaskos kötetű kivonata is diszíti már irodalmunkat; de nem hagyhatjuk figyelmen kívül azt, mit Ballagi a jelzett helyen Pestalozzi fellépéséről mond; nem állhatjuk meg, hogy ne idézzük szóról-szóra azt, mi Pestalozzi elveit rövídre szorítva tűnteti elénk. — Ballagi a mondott helyen így ír:

„... Türhetetlen teherként nyomúlt az állapot a kor gondolkodó férfiaira, nem is hibáztak egyes hathatós felszólalások az uralkodó egyes ferdeségek ellen; de teljes legyőzésük nem sikerült, mig egy lángeszű férfi — Rousseau — martyri elszántsággal, fáklyájával, mely a világot fénynyel elárasztandó vala, feje felett a társaság-alkotta hajlékot meg nem gyújtja, hogy az utókor a fenekéből elpusztúlt helyébe ujat építhessen.“

„Azonban a szélsőségek az emberiség fejlődésében jeladások a tovább haladásra, s nem egyebek. Rousseau természet embere oly természetes, hogy a társaság közepette oly viszonyokat teremteni, melyek közt megállhasson, csak egyes nagy lelkeknek lehet dolga. Rousseau a természetességet a társasági fejlődés tagadásába, és nem továbbvitelébe helyezte. — E továbbvitel másnak lőn fentartva, és ez a más: Pestalozzi. Természetes nevelés belülről kivűlre, a társaság keblében a társaságot ujítva, a históriai viszonyok közepett azokat tovább fejtve, s az által az újabb kor igazi, bensőleges, minden rendekre kiterjedő műveltséget előidézendő: ez Pestalozzi műve...“

„Első iskolai éveiről maga Pestalozzi így nyilatkozik: ‚Minden gyermekjátékokban legjáratlanabb és legügyetlenebb én voltam iskolatársaim között, s a mellett mégis mindig valamikép több akartam lenni, mint mások. — Ez aztán azt okozá, hogy némelyek velem csúfot üzének, ámbár legtöbben jószívűségemet és szolgálatra való készségemet kedvelték; általában ismerték félszegségemet és ügyetlenségemet, valamint gondatlanságomat mindabban, a mi nem érdeklett.‘

‚Ámbár a legjobb tanítványoknak egyike, mégis megfoghatatlan gondolatlansággal hibákat követék el, a minőkbe a legroszabbak közűl sem esett senki. Minthogy a tantárgyak lényegét rendesen elevenen és helyesen fogtam fel, az alak iránt, melyben az jelentkezett, közönyös és gond nélkűl voltam. — És mig valamely tanúlmány némely részében tanulótársaim mögött meszsze elmaradtam, nehány más részeiben rítka mértékben múlám felűl őket. — Az anynyira igaz, hogy egykor, midőn oktatóim egyike, ki szintén görögűl is értett, de szónoki tehetséggel épen nem bírt, Demosthenes néhány beszédét lefordítá és kinyomattatá, bátor valék, azon korlátolt előismeretekkel, melyekkel bírtam, ezen beszédek egyikét szintén lefordítani és azt a vizsgálatban, mint a tárgybeli előlépésem probáját, bemutatni. Ezen fordítás egy része a lindaui Journ. egyik Agis cimű cikkéhez mellényomattatott. — A mint tanúlmányaim egyes részeiben minden arány nélkűl kevesebb előmenetelt tettem, mint másokban, egyátalában, nem is szabad mondanom, a tulajdonképi értés, hanem inkább a tantárgyaktóli megragadtatás mindenkor fontosabb volt előttem, mint kivíteli eszközeinek betanúlása. E mellett azonban akaratomban volt, néhány tantárgyat, melyek szívemet és képzelő tehetségemet megragadák, kivinni, habár gyakorlatilagi kivihetőjöknek eszközeit elhanyagolám, mindazáltal bennem ihletszerűleg éltetve vala, és szerencsátlenségre a nyilvános oktatás szelleme az időtájban nagy mértékben arra való volt, hogy azon ábrándos képzeletet felköltse, mely szerént az ember oly dolgok kivíteleért, melyekbe nincs eléggé beavatva, magát elevenen érdekeltesse, és arra magát képesnek is higyje.‘

„Mily előképe egész utóbbi életének Pestalozzi ifjúsága!“ így kiált fel e kép végén Pestalozzi egyik életirója. — De nagy férfiaknak gyermekkorával úgy vagyunk, mint mikor a tó csendes vizeit elömli a kelő nap ragyogása: az aranyozott zománc alatt alig veszszük észre a hig elemet. — Pedig valamint a szemnek, úgy az észnek is vannak csalódásai. — A csodálat fényében állő férfikor mögött hasonló gyermekkort sejtünk, és a csodatettű Herkules már bölcsőjében ví meg győzedelmesen az őt környező veszélyekkel. — Az ember maga is későbbi korában, midőn fejlődésének eredményei előtte kitárvák, nagyon szereti a lehanyatlott gyermekkor minden legkisebb eseményének az utóbb kifejletteknek prognostikonját látni, és természete, azon mintegy öntudatlan következetességén örűlni, a miértis az ember nagyon is, még pedig az öncsalódásig hajló, olyan későbbi életfejlődésére mutató vonásokat a gyermekkor jelentéktelen eseményiben és történetiben látni; de más oldalról az is bizonyos, hogy valamint az ember természete átalában sajátságának egész tisztaságát csak a gyermekkorban mutatja: úgy nem kevésbbé az akkor vett ész- és kedélyirányok a következő korok minden cselekvésein keresztűl vonúlnak. — Különösen pedig áll ez olyan férfiakról, kik, mint Pestalozzi, a mivé lettek, maguk által lettek, és nem személyiségüket a társaság kaptájára, hanem megfordítva a társaságot egyéniségük kaptájára venni törekedtek. Nem is hiába jövendólte neki egyik iskolamestere: ‚te belőled soha semmi sem lesz.“ Nem is lőn belőle valami, a miről iskolamesterének vagy más közönséges embernek legkisebb sejtelme is lehetett volna. — Ő, ki valamint maga nyilatkozik, gyermekségétől fogva az egész világnak volt bolondja, tiszteletét azon farizeusoknak soha nem nyerheté meg, kik még akkori időben is, mikor már csodákat teve, ujjal mutatának és kérdék: ‚honnét vannak ennél mindezek?“

„Már a gyermek Pestalozzi mindenütt bátran az igazság mellett kelt ki, és az elnyomottak mellett emelte fel szavát a hatalmas ellen, s midőn az iskolában az alázatos, az ügyetlen, egész osztálya bámúlatára egy tanító méltatlan bánásmódját győzedelmesen útba igazítja, midőn más alkalommal egy nyilvános nevelőintézet titkos alávalóságait, magát a gyűlölség minden nyilainak kitéve, a felsőbbségnek feljelenti, és mindenütt, a hol alkalom adódék, ‚kiverni kezdi azokat, kik árúlnak és vásárolnak vala a templomban‘, — a meszszebbláto könnyen jövendőlhette volna, hogy itt egy leendő férfi áll előtte, ki töviskoszorút volt fűzendő vérverejtékes homlokára.“

„Nézzük meg közelebbről, mily viszonyok között fejlődött Pestalozzinak érintett életiránya. — Pestalozzi, a mint emlitettük, születésénél fogva városa kiváltságos rendjéhez tartozott: de családja sem gazdag, sem nagy befolyású nem vala. — E kiváltságos rend, melynek Pestalozzi is tagja volt, akkori időben, abba helyezte főerejét, hogy a hol lehetett, a népet tudatlanság és vakhit eszköze által köztársasági formák alatti alávetettségben törekedett tartani. Feleinek e törekvésével Pestalozzinak alkalma volt megismerkedni anyjáról nagyapjánál, ki mint jámbor falúsi pap élt nem meszsze Zürichtől, s kinél nemcsak iskolai szünnapjait rendesen szokta vala tölteni, hanem kinek háza egyszersmind menedékhelye is volt Pestalozzinak, valahányszor igazságszeretete okozta üldözések elól elvonúlni kénytelen volt. Itt, az elnyomott parasztnép, együgyű társaságában honosabb volt a mi patricisunk, mint negédes társfelei között. És itt nyerte meg lelke azon élelmet, melyre híres tanítói: Bodmer, Breitinger és Steinbüchel fogékonnyá tenni iparkodtak. — E tanítók befolyásáról Pestalozzi maga így szólt: ‚Függetlenség, önállóság, jóltevőség, áldozaterő és honszeretet vala

nyilvános művelődésünknek jelszava. De az eszköz mindezekhez juthatni, mely nekünk kiváltképen ajánltatott, t. i. a szellemi kitűntetés, igazi és kellő kimművelése nélkül szűkölködő azon gyakorlati erőknek, melyek mindenhez lényegesen vezetnek. Az igazság szóbeli megismerésében taníttattánk ábrándosan keresni az önállóságot a nélkül, hogy velünk azoknak szüksége élénken éreztetett volna, a mi mind belső, mind külső házi és polgári önállóságunk biztosításához lényegesen megkivántatott. Az oktatás szelleme, melyet nyerénk, élénkség és ingerteli előadás által a gazdagság, tiszteletet és rang külső eszközeinek csekélybe vételére és majdnem lenézésére irányoztata bennünket.'

„Rousseau megjelenése, mondja tovább P., egyik különös éltető eszköze volt azon félszegségeknek és zavaroknak, melyekhez hű, hazai érzelmek szárnyalása a helvét előkelőbb ifjúságot vezeté. — Nem kevésbbé volt Voltairenek „a vallásos érzelmek szentségén ejtett csábító hűtelensége" elhatározó befolyással. Mindezekből ,egy az ósszerű alkotmányú anyaváros igazi áldásához illeni nem akaró szellemirány eredett, mely sem a régi jót fentartani, sem valami igazán jobbat teremteni képes és ügyes nem vala.' . . .

„. . . S itt meg kell állapodnunk, rövid pillanatot vetendők P. nevelés-oktatás rendszerére . . A középkor tespedési elve azon nézetben gyökerezett, miszerént az emberi lélek magában tabula rasa, csak kívűlről jövő positivitás által nyerheti meg tartalmát, szerezheti meg a képességet, különböztetheti meg az igazat a hamistól, a jót a rosztól, a szépet a rúttól, a jogszerűt attól, a mi nem jogszerű stb. — Valamint a mesterséget, úgy azt hitték, a vallás igazságit, az erkölcs elveit, a tudomány meggyőződésit, és a művészeti ihletet is puszta tanúlás és gyakorlás által tehetjük sajátunkká, s vallás, erkölcs, tudomány és művészet egyaránt, első elvűktől fogva utolsó pontig, csak a lélek üres táblájára irandók, hogy azokat teljes tökélyben birandjuk. — A francia encyklopaedisták iskolája e világnézetet a vallásra nézve tetemesen megrendítette; mert ha világosan nem is volt kimondva, de homályosan sejtették az újabb kor azon sarkalatos meggyőződését, mely ezen három aranyszóban kózpontontosúl: est deus in nobis. Lelkünk benső szózata, s nem a holt betű mondja meg, mi az igaz, a jó, a szép, a jogszerű; mert bensőnkben Isten él, valamint mi az Istenben élünk. Pestalozzi volt, ki ezen elvet először és következetesen a nevelésre alkalmazta. Neki az emberi lélek oly életműszeres lény, mely önmagából fejlődik, és annak igazi gyarapodását csak az eszközli és eszközőlheti, a mi életműszerzetéből folyik. Az egész neveléstudomány törekvésének tehát oda kell irányozva lenni, hogy a lelki fejlődés törvényeit kikutassa, a gyakorlati nevelésnek pedig feladata, azon törvényeket alkalmaztatni és egy részről az akadályokat, melyek a lelki fejlődésnek útját állhatnák, elhárítani, másrészről, a mi a fejlődést elómozdíthatná, a növendéknek módjába ejteni. Az emberi fejlődés alaptörvénye pedig ez:"

„Az ember értelmi fejlődése kiindúl érzéki benyomások, és ezekszűlte érzéki képletekből. Minden tanítást tehát közvetetlen tapasztalatra, szemléletre kell alapítani, s az egész elemi tanításnak, ha azt akarjuk, hogy igazi benső becse legyen, hogy tartalommal bírjon, szemléletinek kell lennie. Ellenkezőleg az egész tanítás szócséplés lesz s nem egyéb. — Elébb a tárgy, azután a kép, és csak azután a szó, ez a természetes rend."

„A fejlődésnek tetőpontja értelmileg az észszerűség, gyakorlatilag az önállóság, mind a kettőhez csak öncselekvőség vezet; de öncselekvőségre a lelki erők művelése fokonként haladó gyakorlás, de nem ismeretek erőszakos betölcsérezése, mely lankaszt és tompít, képesít. — Az ismeretek az elemi oktatásban csak anynyiban bírnak igazi értékkel, a menynyiben anyagúl szolgálnak, melyet, feldolgozva, a lélek értelmi tehetségeit gyakorolni és munkásságba tenni kénytetik."

„Ezek volnának dióhejbe szórítva Pestalozzi oktatási rendszerének elvei. — Mondatott, és mi nem tagadjuk, hogy ezen elvek már Pestalozzi előtti oktatóktól is pengettettek, de épen abban áll korszakos nagysága Pestalozzinak, hogy a mit a lefolyt korok elszórva érleltek, Pestalozziban központosúlt s mint eredeti, lelkéből fakadt tan, az egész nevelést újjá szülte. — Minden szellemi haladásnak az a menete, hogy, a mit egyes kiváló elmék gondoltak, és azt itt-ott hirdetgetve, arra lassanként a nagy sokaságot is elkészítették, egy nagy személyesség által központosító erővel felkaroltatik, és a társaságot megújító közvilágnézetté tétetik. . . ."

Mikor Ballagi a fenti elveket értelmezte a tanítóvilágnak: akkor pezsgő élet mutatkozott a közélet minden terén s akkor a szabadelvü oppozició ülte diadalát mindenütt; az a szabadelvűség, mely napjainkban érvényesűlni kezd; akkor a vallásfelekezetek a lelkiekben tűrelmesek voltak s a tanügyet országos ügynek ismerték el. — És mikor ez

utóbbit hoszszú idegen uralom és az elnyomattatás után a törvényhozótest újból és újból állami országos ügynek deklarálta volt: elválták a felekezetek s a maguk számára, mint „az egyház virágos kertjét,“ reklamáltták a tanügyet. Így tettek az 1881. évi debreceni zsinaton az ev. reform. küldöttek is. Az iskola érdekét ép oly bámúlatos tapintattal, mint a viszonyokhoz mért elvhűséggel itt is Ballagi helyezte kellő világba azon beszéde által, melyet a november 5-iki zsinati ülésen tartott. Közöljük e beszédet, mely magát a tárgyat is kellően ismerteti, egész terjedelmében.

„Néhány évvel ezelőtt — mond Ballagi — az ország tanítói között a külföldről hozzánk átszármazott mozgalom indúlt meg, mely azt célozta, hogy az iskola szakíttassék el az egyháztól, vagy hogy a közönségesen használt kifejezéssel éljek: az iskola az egyház uralma alól emancipáltassék. Ez eszme nagy hullámokat vetett. Az országházban tartott tanítói gyűlésen is hangoztatták, és annál inkább viszhangra talált, mert összevetévesztették az iskolának az egyház uralma alól való emancipációját a községi iskolák eszméjével, pedig e kettőnek valamint kiindúlási pontja, úgy célja is merőben különbözik egymástól. A mi felekezeti tanítóink is belesodrattak ez áramlatba és ugyanazon eszmét kezdették hangoztatni; azonban csakhamar belátták, hogy ezzel maguk alól rugják ki az alapot. Belátták, hogy a mi jogosúlt a külföldön, a bürokratikus állami egyházzal szemben, annak semmi értelme nincs a mi demokratikus alapon álló egyházunkban. Belátták, hogy az egyházon kivúlre gravitálni rájuk nézve anynyi, mintha a hal szárazra kivánoznék. Ezt belátva, egészen ellenkező irányban kezdtek mozogni és az egyházhoz való mentül szorosabb, mentúl bensőbb csatlakozást sürgették. Innen kiindúlva, azt a kivánalmat hangoztatták, hogy az egyháztestúleti teendőkben nekik is részük legyen, hogy állásuknak az egyházban megfelelő tér nyittassék. Én azon kivánalmakat nemcsak jogosúltaknak, hanem nagyon örvendeteseknek is találom, mert egyfelől tanúságot tesznek arról, hogy testúleti együvé tartozásuk tudatára jutottak, a mi mindig igen jó jel olyan nagy testúleteknél, mint a mi tanítói testúletünk, másfelől jele annak, hogy az egyház öntudatos tagjainak érzik magukat. Ebből kiindúlva indítványozom, vagy jobban mondva ajánlom a nagymélt. zsinat előtt, adjuk meg a tanítóknak azon jogot, hogy valamint a lelkész hivatalból feje a presbyteriumnak, épúgy a tanítók is hivatalból legyenek annak tagjai. (Általános élénk helyeslés.) Ismerem azon nehézségeket, a melyek ezen indítvány útjában állanak. E nehézségek kétfélék: egyfelől azt mondják, hogy a hivatalból való presbyterség ellenkezik a presbyterium fogalmával. A presbyteri rendszer alapja az, hogy semmiféle hivatal betöltése az egyházban másképen, mint az egyház egyeteme által ne történjék. E nehézségek igen súlyosak, csakhogy azt mondhatjuk, hogy ha ez áll, akkor annak sincs helye, hogy a papok hivatalból legyenek a presbyteriumok fejei.“ (Ellenmondás.)

„Ha a praemissa áll, akkor ez is áll. (Ellenmondás.) Nagyon sajnálom, hogy ily heves ellenzésre találok. Nem értik meg a kornak intő szavát, a kik ily hevesen ellenzik szavaimat. Mindig arról beszélünk, hogy az egyház és iskola mily szoros kapcsolatban állanak egymással és azt mondjuk, hogy az iskola lényeges alkatrésze egyházi szervezetünknek, s ennélfogva az iskola vezetői valósággal munkatársai a lelkészeknek, s hiszem, hogy minden lelkész annak is tekinti a tanítót. Ha pedig annak tekinti, úgy nem mondok sokat, midőn azt kivánom, hogy ha a lelkész hivatalból feje a presbyteriumnak, a tanító annak hivatalból legyen tagja. (Helyeslés.) A másik nehézség az, hogy mi történjék ott, a hol, mint például Hódmezővásárhelyen, 22 tanító van. Én úgy formuláztam indítványomat, hogy a hol 22 tanító van és 4 lelkész, a paritás elvénél fogva ugyananynyi tanító hivatalból legyen tagja a presbyteriumnak, a hány lelkész. Arról, hogy választható legyen, mint itt a szakaszban mondatik, nem is szólok, mert valóságos iróniának tartom, ezt külön kimondani. Kapcsoljuk magunkhoz még szorosabban, t. zsinat, azon testúletet, mely egyházunk kiegészítő részének tekinti magát és mely, ha eltaszítjuk magunktól, természetes, hogy a községi iskola felé fog hajolni. Én megoldva látom a nehézséget az által, hogy a paritás elvét mondjuk ki a számra nézve. Ha pl., mint Hódmezővásárhelyen 22 tanító és 4 lelkész van, akkor a tanítók közúl négy lészen hivatalból tagja a presbyteriumnak. Már azután akár maguk válaszszák e 4 tagot, akár az egyházközség. Anynyival inkább jogosúltnak látom ezen indítványt, mert ez nem újság. Én tudok egyházközségeket, tudok egyházkerületeket, a hol ezen intézmény egész terjedelmében életbe van léptetve, és semmi bajt nem okoz. Ott van az erdélyi egyházkerület, hol minden tanító, minden tanár hivatalból presbyter és azt látjuk, hogy ez buzdításúl szolgál a tanítókra és tanárokra nézve, hogy buzgóbban működjenek az egyház érdekében. Hiszem, hogy még ha az indítvány

elvettettik is, tanítóink ép oly buzgón fogják ezentúl is kötelességüket teljesíteni; de tartok tőle, hogy a kornak nisusa, mely nem kedvező a hitfelekezeti törekvésekre, meg fogja teremni a maga gyümölcseit, ha nem igyekszünk szorosan magunkhoz csatolni azokat, kik az egyház érdekében működnek, hogy az egyház kormányzatába is befolyjanak. Ajánlom módosítványom elfogadását." (Élénk helyeslés.)

Ballagi e beszédje a tanférfiú álláspontját kivánja öszszeegyeztetni az egyház férfiáéval. Ez sikerült is; de csak anynyiban, a menynyiben a protestans, specialiter a református vagy unitárius egyházról van szó, mert ez egyházak nevelése — nemzeti magyar nevelés, s annak papja nem képez rendet, hanem hivatalt visel, miután a prot. egyház minden hive saját magának a papja. Igy igaz és helyes az is, hogy a presbyterium szűletett elnöke hivatalból a lelkészi hivatal főnöke, a pap, legyen. Ép oly természetes dolog az, hogy az egyház-fentartotta iskolák tanítói vagy legalább az iskola rektora és vezértanítója hivatalból legyenek tagjai a presbyteriumnak a választott tagok mellett.

De nélkülözünk Ballagi beszédében egyet, bár a szónok múltját s a beszéd egész tartalmét tekintve, a hiány is benfoglaltatik, csakhogy azt a sorok közt kell olvasni. A presbyterium ugyanis az egyház-alkotmány keretébe van beillesztve, az a hivekkel s az egyház fensőbbségeivel érintkezik s mert elnöke a pap: ez viseli képét a presbyteriumnak a külvilággal szemben. Ámde bármily felekezetet is veszünk szemügyre: nincs az a hivő, a ki, ha egyházának szabadsága és önállósága csakugyan szívén fekszik, megengedhetőnek vagy elviselhetőnek tarthatná azt, hogy presbyteriuma, traktusa, kerületi közgyűlése, papja, esperestje, püspöke mással, mint csupán az egyház alkotmányán belűl, saját szervezetében, álljon fölé- vagy alárendeltségi viszonyban. Idegen hatóság nem lehet felettes hatósága a szabad egyház szervezetében bármelyik hivataluak sem. És az állam, a vármegye, a polgári község idegenek az egyházi szervezetben. Igen ám, de a „tanügy politikum;" az állam tanfelűgyelői által kormányozza az iskolaügyeket. S miután az egyház önállósága és szabadsága érdekében nem engedhető meg, hogy akár a püspök, akár a presbyterium az állam kiküldte tanfelűgyelő hatósága alatt álljon; miután továbbá az állami tanfelűgyeletnek közvetetlennek kell lenni, ha azt, mint a nemzeti kultura emelésének érdeke megkövetelí, sikeresnek akarjuk tudni; miután végre az állam és egyház közötti hatalmi kérdés csak úgy oldható meg, ha elismerjük mindegyiknek jogkörét: ugyanazért a presbyterium nem lehet, mint ilyen, iskolai hatóság, hanem annak iskolai tanácscsá, iskolaszékké kell alakúlnia, hogy e minőségében a kir. tanfelűgyelővel közvetetlenűl érintkezhessék. E tanácsnak ne a pap (a lelkiekkel foglalkozó pásztor) legyen az elnöke, hanem a presbyteriumnak tanügyi szakférfia — a rektor. Ennek elnöklete alatt érintkeznék az iskolaszék (melynek született tagja volna a pap) az államkormány képviselőjével is, de fentartó gyülekezetével és az egyházi hatósággal is. Ez nem emancipácio, nem elválasztása az iskolának az egyháztól, nem ösvény a vallástalanságra, hanem ez az egyházi szabadság és az iskolai önállóság alapfeltétele. Ez az a perhorreskált tanügyi függetlenség is, mely után epedeznek jobbjaink, mert önállósítja az iskolát s egyúttal megmenti az egyház szabadságát is oly mértékben, hogy így tisztán egyházi ügyekben az állam megelégedhetik az egyházzal szemben — a figyelési joggal.

Az a Ballagi Mór tehát, ki mind a múltban, mind a jelenben egyik dísze tanférfiainknak, oly hervadhatatlan érdemeket szerzett e

téren is, hogy arcképével, életének folyásával olvasóinkat megismertetni, a piétás is parancsolja, de meg nagy örömünkre is szolgál.

Ballagi (Bloch) Móric a „Magyar Irók Névtárá"-nak kimutatása szerént, született 1816. évi április hó 17-én Inócon Zemplén vármegyében, hol atyja regále-bérlő volt. — B. életének folyását fia, dr. Ballagi Aladár a Dömény-féle „Zsinati Emlékkönyv"-ben oly megkapóan, oly szépen, oly híven, oly kegyeletteljesen írja le, hogy meg nem állhatjuk, hogy ne idézzük annak bevezető sorait, melyek B. ifjúkorát és küzdelmeit ecsetelik. Az említett részlet imigy szól:

— „Közel az ország határszéléhez, Zemplénmegye vadregényes vidékén, midőn édes öröm árad el a természeten, az inóci szegény zsidó család gúnyhójába is behatolt egy fénysugár: fiuk születését ünnepelik. A családfő, Sztáray gróf haszonbérlője, oly szerencsétlen ember, hogy ha kalaposnak született volna, lehet, hogy fej nélkül jöttek volna az emberek a világra. 1821-ben csúre minden készletével porrá ég, az árendát e miatt nem tudja megfizetni, és szerencsétlensége nem indítja könyörületre hitelezőjét. Egy rémkép Ballagi Mór emlékezetében maig kisért olykor-olykor. Látja, a mint öreg atyja vele megy a lankán a szomszéd Benyatinára, hol imaházuk volt. Egyszerre pandúrok fogják körül őket, s elragadják a síró-rívó család köréböl fentartójukat, édes apját. Mig tömlöcében sanyarog a kenyérszerző, a vézna kis gyerek anyjával együtt egy álló esztendeig szilván és vadkörtén élt. De az égi szikra egyéb táplálékra is képesíté a gyermeket. Atyja megtanítá őt — mire másra, mint imádkozásra? s azon év alatt, mig az apa a vármegye börtönében szenvedett, a gyermek egyetlen könyvecskéjét, az Énekek éneke kicsiny füzetét könyv nélkül megtanúlta. — Bölcsöjénél kezdődött meg az inségnek oly erős iskolája, a milyet ritka ember élt át. Hála a haladó kornak, oly alacsony sors nincs többé, mint a minőben ő született, s ifjúságát élte le. Tönkrement apja zugiskolai tanítóvá lett s 120—130 váltóforintnyi évi jövedelméből nyolcadmagával tengette életét. Gyalog, rongyosan vette nyakába az országot a kis karaván, melynek hat év alatt Máté-Szalka, Kis-Léta, Tisza-Lök, Tisza-Dob, Dorog, Koly és Kágya, Nagy-Várad, Nagy-Szöllős, Ungvár, Sátoralja-Ujhely, Sámson, Debrecen és Nagy-Károly adott ideig-óráig tartó menhelyet. A sok nyomor végre megtörte a gyönge gyermek fogyatékos egészségét, s előbb Nagy-Váradon, majd Ungvárt súlyos betegségbe esett. Ifjúi ereje azonban kiheverte a bajt, s fellábbadván betegségéből, ismét kezébe adták a vándorbotot; — mely bátran beválhatott koldúsbotnak. De azért sohasem koldúlt. Mint bócher, a ki megfelel a mi supplicánsainknak, a Talmud s az ó-szövetség helyeinek recitálásával szerezte meg kenyerét. 1829-ben ismét Nagy-Váradra ment, hogy kiképezze magát. Atyja átadta neki összes örökségét: adott neki jó tanácsot s reá adta atyai áldását. Jó dolgok, szent igaz; de nem elegendők arra nézve, hogy a buzgó, tudvágyó papnövendéket megmentsék az inségtől, kivált, ha az, élte nehéz pályájára útravaló fejében két váltó forintot visz magával hazúlról. Sulyos körülmények közt, de önemésztő szorgalommal töltött el két évet Váradon, honnét a pápai híres Beth-Hammidrasba indúlt. Pestre érve, egy király-utcai lebúj adott szállást árva fejének. Elmenekűl a bűnök tanyájából. — Egy könyve árán áteresztik a hajóhidon, s torony iránt nekivág Pápának, hol félévig tartózkodott, innét Mórra, majd Surányba megy nevelőnek, s életében először kerül tisztességes társaságba. Surányban a plebánostól latin és görög könyveket s e nyelvek megtanúlásához némi utasítást nyert. Másfél év múlva levelet írt Tarczyhoz, kérve őt, hogy vennék fel a philosophiára. — Roppant munkájába került egy tisztességes magyar levél fogalmazása, anynyival is inkább, mert az a fátuma volt, hogy épen Verseghynek elavúlt grammatikája jutott véletlen a kezébe, s ő abból sajátította el a nyelvtannak elemeit. A derék Tarczy lett bátorítója pályája nehéz útain. Pápán, a szigorú fölvételi vizsgán kitűnően megállván helyét, fölvették a tanúlók közé. Pápáról Pestre jött s itt a „Hasznos Mulatságok"-ban és a „Pesther Tageblatt"-ban irodalmi első kisérleteit mutatta be, aztán beiratkozott a műegyetemre; tanúlt szorgalommal, s azzal tartá fenn magát, hogy társainak magán uton leckéket adott az előadásokból. Bús lap ez az idő művelődés-történelmünkben. A türelmetlenség, a klerus mindenhatósága, lehetetlenné tevé, hogy a műegyetem legelső zsidó hallgatója oklevelet nyerjen. Szigorlatra bocsátották, s a legalkalmasabb egériát megbuktatták. Izgalmas jelenet volt az, midőn tudtára adták tanárai, hogy mindenből megbukott; s midőn felháborodva kelt ki ez igazságtalanság ellen, odaszólt félvállról az igazgató: „ex moribus tertia." Pesten nem volt többé maradása. Nagy a világ, gondolta magában, s anynyi pénzzel, menynyi épen elegendő volt az útra, oly idegen nép közé indúlt, melynek még a nyelvét is alig értette. Tudományszomja Párisba vitte, a mérnöki tudományok tanúlására. A nyomor itt is megtalálta s a Rue Pavegin piszkos, sötét utcájának egy padlásszobája sokat beszélhetne egy fiatal ember küzdelmeiről, melyeknek emléke ma már csak kék pakkoló-papirosra irt jegyzeteiben létezik..."

Szeretnénk tovább is idézni a remekül ecsetelt életrajzi vázlatból; de ez messze vezetne, mert B., mióta őt Eötvös báró 1840-ben Párisból hazahívta, hogy itt a kulturális mozgalmakban részt vegyen, a közügyek terén oly meszszemenő intensiv munkásságot fejtett ki, hogy erről könyvet kellene írnunk. Azért az alábbiakban csak adatok felsorolására szorítkozunk.

Még Párisban irta meg a zsidókról szóló röpiratát, melyet Vajda Péter adott ki 1840-ben. Ugyanezen évben jelent meg tőle magyarúl Mózes öt könyve és Józsue könyve az eredetiből fordítva. — A nevezett év september hava 5-én értesült B., kit a nagy erőmegfeszítés idegességbe is sodort volt már, arról, hogy őt a Magyar Tudós Akadémia levelező-tagúl választotta meg. Nem késett soká, megtartani „Nyelvészeti nyomozások" c. alatt székfoglaló értekezését. Ezt követte Magyar Grammatikája, mely azóta 5 kiadást ért. A zsidók magyarosítására irányzott törekvései hajótörést szenvedtek, ott hagyta tehát azt a felekezetet, mely kasztszerűleg zárkózott el akkor a magyar liberálismus áramlatatól. Kiment Tübingába, hol egy évig theologiát hallgatott, bölcsészettudor lett s 1843. május 28-án Nötzingenben, a protestantizmusra tért át. Ezután Székács Józseffel szövetkezve, B. az Ujszövetség fordítását készítette elő, később az egész szentírás fordításába fogott, melyből egyes mutatványok meg is jelentek.

A tanügyi pályára 1844-ben lépett, megkezdvén működését a szarvasi ev. lyceumon, hol négy éven át az igazgatói teendőket is vitte. Itt tervezték Vajdával a Pestalozzi-albumot; itt lépett összeköttetésbe a német Pestalozziánusokkal, (l. fennebb Kortüm levelét); itt írta meg Pestalozzi ismertetését, melyből fent bővebb kivonatot közöltünk.

Már akkor B. neve országosan ismert név volt „Magyar-német és „Német-magyar nagy „szótára" által, melynek most hatodik átdolgozott kiadását készíti sajtó alá. — A magyar nemzet újjászületésének hajnalán, 1848. elején az első magyar közoktatásügyi miniszter, Eötvös József báró, egyetemi tanárnak dezignálta B.-t, minek folytán ez szarvasi állásáról lemondott, de kiütvén a szabadságharc, sem az egyetemi év megnyitása, sem a tanárok beigtatása nem történhetett meg, B. ezután Görgey mellett kapitányi ranggal előbb táborkari fogalmazói, később hadelnöki titkári minőségben, Aulich mellett is, szolgálta a haza szent ügyét. — A szabadságharc után — megfosztva tanári állásától — Szarvasra internálták. Később Kondoroson földet bérelt; vállalkozása sikerült. A helytartó ezután 1851. aug. 22-én megengedte, hogy a békési ev. esperesség B.-t újból tanárúl választhassa. Nemsokára Kecskeméten és 1855-ben a haza fővárosában találjuk a magyar irodalom és a prot. egyház ez oszlopférfiát ismét tanári minőségben, értelmezvén a keleti nyelveket és a szentírást a leendő prot. lelkészeknek. — A Szarvason 1850-ben először kiadott „Magyar Példabeszédek Gyűjteményét" itt két részre (magyarra és németre) osztva adta ki. A nyelvészet terén kifejtett roppant munkásságát csak futólag érintjük; de, hogy művei minő nagyfontosságúak, minő korszakot alkotók voltak, ezt legjobban az bizonyítja, hogy 1867-ben az Akadémia B. segédkönyveit és szótárait a Fekésházy-jutalommal tüntette ki; de már 1858-ban rendes tagjai közé választotta volt.

A Prot. Náptárt már 1855-ben indította meg; most az Dúzs kezében van; a „Prot. Egyházi és Iskolai Lap"-ot 1858-ban alapította, nem folytatásául annak, melyet a 40-es években Székács és Török szerkesztettek, mert így tán lapja megindítására engedélyt sem kapott volna. A tanügyet e nagy zaklatások közepette virágzásra emelt lapban mindenkor híven szolgálta. Egy 1880-ban Hamburgban megjelent röpirat, mely a magyar alkotmány és a protestantizmus elvének szempontjából küzd a pátens és az absolut államhatalom törekvései ellen (Die Protestantenfrage in Ungarn und die Politik Österreichs) B.-tól ered. Volt is érte házmotozás, üldözés, szekkatura. A szabadabb idők beálltával, 1861-ben B. megindítá a „Házi Kincstár" című családi hetilapot, mely hasonlólag a „Prot. Tudományos Szemlé"-hez, melyet szintén B. alapított, nem tarthatá fenn magát. Az 1861-iki országgyűlésen az ó-moravicai kerületnek viselte, mint a „határozati párt" tagja, képét. Azóta B. politikailag nyilvánosan nem szerepel, mert a képviselőválasztás most már úri sporttá lett s B. nem az az ember, a ki kegyelmet keresne, még akkor sem, ha „a nép kegyé"-ről van szó.

Theologiai polemiáit is — mint nem e folyóirat keretébe valókat — mellőznünk kell; de azt igenis registráljuk, hogy 32 évi tanári pályáján soha legkisebb kellemetlensége sem volt tanártársaival. Ő alapította a dunamelléki egyházkerület tanári gyámegyletét is. Tanítványait szívből szerette, bátorította pályájukon s az életben is mindig hű tanácsadójuk volt. Mikor nyugalomba lépett, tanítványai babérkoszorút nyújtottak neki. Felirata ez: „Dr. Ballagi Mór úrnak hálás tanítványai." A legszebb jutalom!

A nyugalomban levő tanár — nem tud nyugodni. Szüntelen dolgozik, mert ez életeleme. Tagja a fővárosi törvényhatósági bizottságnak, melynek tanügyi küldöttsé-

geiben rendesen övé a döntő szerep. Egyes tanintézetek városi inspekciójával a hatóság őt bizta meg. De az állam is igénybe veszi munkaerejét. Az Eötvös-alapította központi-minta-tanítóképezdének igazgató-tanácsosa volt annak újjászervezéséig; — azóta B. a sugár-úti polgári tanítónőképezde igazgatótanácsának alelnöke. — A prot. egyh. kebelében elfoglalt tiszteletbeli állásairól nem szólunk, mert hitünk szerént az egyházban tán nincs is állás, melyet B. el nem foglalna, vagy el nem foglalt volna. Tagja volt az 1881-iki ev. ref. zsinatnak s az ebben mondott egyik beszédét fent egész terjedelmében közöltük. Egyházának sok intézménye az ő kezdeményezése folytán létesült; magasróptű szelleme őt eszményi világba sodorta s ebből sugárzanak ki szikrák képében azok az eszményképek, melyeket ő teremtett magának s igyekszik megvalósítani.

A műveltség terjesztése által törekszik járúlni ahhoz, hogy Magyarország nagy, erős, dicső ország legyen. A „Franklin-Társúlat" című irodalmi részvénytársaság igazgatóságának tagja. E minőségében azon van, hogy a nemzetet felvilágosító irodalmi termék mentűl több áraszsza el a magyar könyvpiacot.

Újabban a király B.-nak a „királyi tanácsosi" címet és rangot díjmentesen adományozta. Ez által a szellemi munkások köztársaságában működő tanácsadó külsőleg is részesült az őt megillető elismerésben.

Ez életrajzi vázlat forrásaiúl szolgáltak: Pesty Frigyes „Világtörténelem Napjai" 1870. Pfeiffer. — Ferenczy és Danielik: „Magyar Irók. Életrajzgyűjtemény." Szt.-István-Társúlat. 1856—58. — „Ismerettár." Heckenast. 1858—64. „Újabbkori Ismeretek Tára" (U. o.) Moennich és Vutkovics „Magyar Irók Névtára. Pozsony. 1876. 131 old. — Toldy Ferenc „A magyar nemzeti irod. története. (Heckenast.) Protestans Naptár. — Vasárnapi Ujság. - Magyar Lexicon" 2 köt. 575 old., 16-ik köt., 410 old. — Dr. Wekerle: „Kis Lexicon." 1885. 149 old. — Verédy „Paed. Encyclopaedia". 1886. 67. old. — „Új Magyar Athenas." — Dömény József: „Zsinati Emlékkönyv". 1882. 80—89. old. — Ballagi egyébként minden irodalomtörténetben, minden hazai ismeretterjesztő lapban méltatva volt. Élete annyira a nyilvánosságé, hogy alig hihetjük, hogy eddig ismeretlen adatokat közölni alkalmunk lett volna.

Két fia van: Aladár és Géza, mindkettő méltó apjukhoz s a tudományos és irodalmi világban díszes helyet foglalnak máris el. Öcscse: Károly, borsódi kir. tanfelügyelő. Tudósításunkat még csak azzal egészítjük ki, hogy Ballagi keze, s feje munkája által az anyagiak terén is haladt anynyíra, hogy ha őt nem is a dúsgazdag, vagy egyszerűen gazdag emberek, de mindenesetre a módosabb honpolgárok közé számíthatjuk.

Van egy elv Ballagi Mór életében, mely veres fonálként húzódik át egész működésén s ez elv az embernek emberré neveltetésének magasztos elve. Ez az elv hozta öt a néptanítók közé, kiknek szintén kell rajongniok az embernevelés eszményképeért. A tanügy terén ez elvnek gyakorlati alkalmazása s az irodalomban ennek érvényesítésére irányzott törekvés szerezte meg évekkel ez előtt e sorok írójának is B. jóindúlatait. Ez az elvképezte az érintkezési pontot a tanügy e nagyja és parányiságom között sok ideig. Egyszerre megszakadt a személyes érintkezés sok időre, évekre. Nem kutatom okait. Nem keresem a rágalmazókat, a történethamisítókat s azokat, kiknek életérdeke megkövetelte, hogy másokat félrevezessenek! De azt tudom, hogy B. iránti tiszteletem és nagyrabecsűlésem soha sem szenvedett változást, mit talán azzal bizonyítottam be legjobban, hogy a jeles tanférfiak pantheonjába felvettem. Hogy ezt tettem, annak a hazaszerte észlelt közbecsűlés és a valódi tanférfiúi érdem indoka mellett még más elvi oka is van.

Már e sorok bevezetésében is érintve van ez az elvi álláspont. — Az újkori nevelés-oktatásügyi elveket Magyarországon is a protestáns egyházakban látjuk alkalmazásban először, és pedig minden cafrang nélkűl, a maguk valóságában, a fejlődési elv következetes keresztűlvitelében; s a menynyiben a reformátusokról és unitáriusokról van szó: ott általában elmondható, hogy az embernevelés elve a magyar nemzeti nevelés elvével összeforrt. Ámde már az evangelikusoknál ez általában

nem érvényesülhetett, mert ott Hurbán és a szászok szelleme kisért. A többi felekezeteknél: görög kath., görög keleti stb. nemzetiségi aspirációkkal kell küzdenünk. — Mária Terézia Ratio Educationisa szintén az újabb világnézletnek hódolt; ámde a későbbi Pestalozzi-elvek meg lettek nyírbálva s az iskola szabad fejlődését bele akarták szorítani abba az egyházi ruhába, melyet még akkor varrtak, míkor „a gyermek kicsiny volt", mely azóta megnőtt. Áldás volt tehát a 40-es évek közepén a „magyar Pestalozziánusok" mozgalma, mely mozgalom a protestáns vallású tanférfiak közt keletkezett. Lassankint másvallású tanférfiak is részt vettek benne, mit leginkább az 1848-ki első egyetemes tanítógyűlés bizonyít. Ezt az elvi érdemet kivántuk személyesíteni Ballagi Mórban, prototypusként állítva őt a közönség elé azon kevesek közűl, kiknek Isten megérniök engedé, hogy törekvéseik vívmányainak egyes csekély részeit szemtől-szemben láthassák.

Ámde midőn nem haboztunk kimutatni, mi a protestantizmusnak érdeme a nemzeti iskola megállapításában: kötelességünk reámutatni a veszedelemre is; megmutatni a bajt, mely az eddigi vívmányokat tönkre silányíthatja. Nem először teszszük ezt. Utoljára a „Paed, Szemle" 5-ik füzetében volt az érintve.

Erős meggyőződésünk ugyanis, hogy a felekezetek túlmennek azon mesgyén, mely a felekezetet környezi, midőn azt kivánják, hogy az állam, a király, megelégedjék a szászok által hangsúlyozott és követelt „állami figyelési joggal". A felekezetek, szeréntünk, higyjenek, búvárkodjanak a vallásiak terén; ápolják isteni tiszteletük módját; tartsanak zsinatokat; kezeljék vallási jellegű vagyonukat s intézkedjenek fölötte; építsenek paplakokat, templomokat, tornyokat; kerítsék be temetőiket s varázsolják át azokat díszes kertekké; öntessenek harangokat; taníttassák lelkészeik által felnőtteknek és gyermekeknek a vallás felekezeti tanait: ez megőrzi az egyház szabadságát, mert így az állam megelégedhetik a figyelés, ellenőrzés és őrködés jogával, s az egyháznak így is szép és tág tere van működésre s a vallás-erkölcsös élet terjesztésére.

De mikor arról van szó, a mi száz év óta tartja izgatottságban a kedélyeket: akkor már nem az egyház szabadsága forog kérdésben, hanem a „konvent" akar államot játszani az államban. „Ő felségének királyi főfelűgyeleti jogá"-nak szeretnék ugyanis tekinteni azt, a mit az 1790—91-iki 26. t.-c. 5. §-a így fejez ki: suae majestatis regiae suprema inspectio." Pedig korántsem az van mondva benne, hogy az állam átadja a tiszta és egyenes felűgyelet jogát a felekezetnek, hogy magának ez által az inspekció fölött álló főfelűgyeletet szervezzen; hanem az van kimondva és dekretálva, hogy a tanfelűgyelet az államé, hogy az állam nevében az inspekciót a kormány gyakorolja. — Az inspekció nem egyházi ügy, hanem politikai. A „figyelés" és „őrködés" az egyházé; a „felűgyelet" az iskoláé. De a magyar udvarias levén, mindig vigyáz az etiquettere. Ha a koronás király mond vagy tesz valamit, ez mindjárt „legfelsőbb tett", vagy „legfelsőbb szó." Ha levelet ír valakinek a király: legott „legfelsőbb kézirat"-ról beszélünk. A király jogát következetesen „legfelsőbb jog"-nak nevezzük. — Ama törvény „supremus" szava tehát nem a „jus"-ra, hanem a „rex"-re vonatkozik, a „suprema inspectio" azért „suprema", mert a király, az állam gyakorolja. A felűgyeleti jog egyenesen mindig az államé volt s azt nem az egyházon, hanem az iskolán gyakorolta és gyakorolja.

Azért kell egyházainkat úgy szervezni, hogy „felekezeti jellegű

ügyekbe az államnak ne legyen beleszólása. Ha mint felekezetek iskolákat tartunk fenn, azok a mi tulajdonunkat képezik, s mi a felekezet részéről gyakoroljuk a felügyeletet is az egyház nevében. E felügyelet azonban házi- és magánjellegű, s az államot sem nem érinti, sem ki nem elegítheti. Ezen felül az egyházi szabadság szempontjából sem tűrhetjük, hogy az állam az ő organúmai t. i. a kir. tanfelügyelők által iskolai ügyekben a felekezeteknek és hatóságaiknak parancsolgasson, hozzájuk rendeleteket intézzen.

A dilemmából csak úgy bontakozhatunk ki, hogy érintetlenül hagyván az egyházak törvényes szervezetét, az egyes iskolák fölött álló presbyteriumot *nem mint ilyent,* hanem mint *helyi iskolai tanácsot* rendeljük alá egyenesen a kir. tanfelügyelőknek, nehogy esperestjeink, püspökjeink az állam levélhordozóivá degradáltassanak.

Ez által a felekezetek jogai teljesen épségben maradnának; de e mellett lehető lenne, a tanügyet önállólag országosan szervezni; a megyékben a tanfelügyelők elnöklete alatt iskolai tanácskozmányokat tarthatnánk, szakszerű közoktatásügyi tanácsot létesíthetnénk, a miről jobbjaink — s köztük Ballagi Mór is — már a 40-es években ábrándoztak; a mit 1848-iki gyűlésükön —, mint a prot. tanárok fent közölt határozatából látható — ki is fejeztek. — „Nemzeti iskola“ és „protestantismus“ csakis ily szervezet mellett lehet egymást ki nem záró két fogalom — korunkban!

Úgy áll köztünk Ballagi Mór, mint a sok vihart kiállott, vad elemek zivataraival dacolt törzs; sem meg nem hajolt, sem megtörve nincs! A miért ő is küzdött élete delén, szövetkezve sok jeles társával (Májer István kath. püspök is köztük volt,) a miért mi epedezve sóvárgunk, küzdelmeinkben nagyszerű elődőket követve: engedje meg a hatalmak nagy Istene, hogy Ballagi Mór azt élte alkonyán megtestesűlve láthassa s hogy a vívmányoknak azután még soká, nagyon soká örvendhessen.

Rill József.

A nőképezdei tananyag beosztása a 40-es években.

Már a tizenhetedik század iskolabarátai dr. Schupp híres tudóssal egyetemben hangoztatták, a nemzeti nevelés-oktatás előbbrevitele céljából, hogy: „az iskolák megjobbítását a tanítók képzésén kellene kezdeni!“ És mégis egy egész század kellett ahhoz, hogy ez eszme érlelődjék és némi haladást tüntessen fel e téren! A tizenhetedik század óhaja, reményeinek „mikor?“-ja majdnem másfél század lefolyása után nyerte megoldását. Bár a századnak az eszméhez való lassú közelgése az időben az elemi erők szunnyadásáról tanúskodott, mégis érezte mindenki, hogy elfog, — el kell jönni az időnek, midőn az óhajtott eredményekkel, egy mesebeli varázs-veszsző érintésére, mint valódi tényekkel állunk szemben.

Azon eszme, mely a 17—18-ik században óhaj, remény volt, sok hányattatás után a 19-dik század elejen a révpartra jutott, de felszerelés nélkűl való hajóként tűnt fel. Még századunk első évtizedében is igen meszsze állt azon foktól, mely a remények szerént elérhető lett volna! Csakis a negyvenes években találkozunk oskola-mesterek semináriumával, vagy — mint jelenlegi elnevezését ismerjük — tanítóképezdékkel. De még ez időben is a kezdetlegesség árnyalatai lengték át a képezdék szellemét. Csakis 1848-ban, az *első országos tanítógyűlés alkalmával* tisztúltak a nézetek, igények, anynyira,

hogy a mai szinvonalon álló képezdék tulajdonképeni méltó alap letételét ez időtől számíthatjuk. Mert az első tanítógyűlés tagjai 1848-ban tűzték ki vezérelvűl azt, hogy nem csupán iskolamestereket óhajtanak képeztetni, hanem olyan tanítókat, kik mig egyfelől gyakorlati paedagogok, másfelől egyszersmind irodalmilag is képzett, szellemi erők legyenek, hogy folytonos eszmecsere által elvet, meggyőződést, gyakorlati tapasztalatokat széthintve, útmutatókúl szolgáljanak a fiatalabb nemzedéknek; hogy az üdvös eredmény elérése annál biztosabb legyen!

Midőn jelenleg megelégedetten tekintünk nemzetünk nevelésügyének magas szinvonalára, lehetetlen, hogy egy pillantást ne vessűnk viszsza és elismeréssel ne adózzunk a negyvenes években müködő erőknek, kik méltán megérdemlik az oroszlánrészt tőlünk, mert az általuk megvetett alapon nekünk könynyű volt az építkezés folytatása! De miután vannak, kik még most is feleslegesnek tartják a tanítóképzés sokoldalúságát, illetőleg azon ismeretanyag menynyiségét vagy részletezését, melyeket fi- és nőképezdéink mai nap felölelnek, — jól esik, ezekkel szemben egy pillantást vetni a múltra, azon időre, midőn már majd félszázaddal ezelőtt (1843) csaknem általános vélemény volt, hogy az iskolamesterek képeztetése széles alapon, — több irányú legyen; és e célból a paedagogiai seminariumok is úgy rendeztessenek be, hogy minél alaposabban sajátíthassák el az ismereteket tanítóink és nevelőnőink.

A magyar képezdék reformja kérdésével már 1840-ben Májer István képezdei tanár és esztergommegyei áldozár foglalkozott és 1843-ban bővebben ismertette is azon eszméket, melyeknek keresztűlvitelétől függött a képezdék alapja. Bár fiképezdéink is ez időtől számíthatják a határozottabb irányelvek szerént szélesebb alapon való munkálkodásukat, de miután az iskolamesterek szeminariuma kérdésének nyomai, már a 17-ik században is találhatók voltak, mig ellenben nőképezdékkel csupán századunk második felében találkozunk, meglepő eredménynek, óriási emelkedésnek tekinthetjűk jelenlegi nőképezdénk szinvonalát, a menynyiben alig két évtized alatt, oly magasra emelkedett, ugyanazon követelményeknek felel meg, mint fiképezdéink. S ha kutatnók, hogy mi volt ezen kérdés hatalmas emelkedésének rugója, csakhamar megtalálnók azon követelményekben, melyek 1843-ban a magyar képezdék reformja részletezésében, mely a fiképezdék mellett, a nőképezdék felállítását is sürgette, sőt annak esetleges felállítása esetére még a tananyag-beosztást is közzé tette; a mely tananyag ismertetése eléggé utal azon igényekre, melyek ezen intézet felállításához füződtek. Azért, hogy összehasonlíthassuk és megitélhessük emelkedését nőképezdéinknek, — kell, hogy egy pillantást vessünk az akkori tananyag összegezésére, melyek az első pesti nőképezde növendékei által feldolgozandók lettek volna, — két évi tanfolyam alatt.

Első éveseknél, *a délelőtti órákban:* 1. Keresztény hit- és erkölcstan, biblia és szertartások magyarázatával. 2. Testi nevelés-tan. 3. Egészségtan, házi gyógymesterséggel. 4. Magyar olv. írás, helyes-írás, dictandó-írás, ékes írás, olvasás utáni elbeszélés. 5. Fej- és írásbeli számvetés. 6. Házi rendtartás. 7. Általános és magyar néptörténet. 8. Földleirás. 9. Éneklés. 10. Rajzolás. *Délután:* Különös gonddal oktatatandók: a fehérvarrás, ruha-szabás és varrás, kötés, horgolás, gajmózás, himzés, szövés, fonás, vászonfehérítés, mosás, vasalás, baromfi-nevelés, marha- és tejgondviseles, konyhakertészet stb. — Angol,

olasz és egyéb nyelvek; inőszakonkint a tánc, zongora, lant, testi gyakorlás, az udvariasság, társalgásban gyakorlatok.

Második évben, *délelőtt*: 1. Keresztény tudomány, folytatólag az evangélium magyarázatával. 2. Szellemi neveléstan és módszertan, valamint tanrendszer, nyilvános és magán-nevelésre alkalmazva. 3. Élet-philosophia, vagyis a boldogítás és ebből folyó önboldogúlás mestersége, Knigge „Die Kunst mit Männern glücklich zu sein." és Galura „Die christliche Wolgezogenheit"-ja értelmében. 4. Könyvek előolvasása és elbeszélése szavalólag, fogalmazás, levelek, árjegyzék, nyugtatványok stb. irása és a magyar irodalom ismertetése. 5. Természettan. 6. Természettörténet. 7. Házi gazdászat, jelesen gazdaszszonyság. 8. Kézműtan. 9. Régiségtan. 10. Éneklés. Rajzolás. *Délután*: és illetőleg a reggeli órákban: főzés, sütés, különös gond fordíttatván a betegek életére és a jó házi kenyérre, háztartás és házkormányzás, takarítás, éléskamra, eleség- és lisztpadlás, zöldség- és tej-pince rend, mosás, fonás, szabás, varrás, szövés, baromfi-nevelés, kertészet stb. Rendkivűli tanok, mint első évben.

Ezen fennebb érintett tantárgyak nem mint hoszszadalmas, tudományos munkák voltak tanítandók, hanem, mint velős kivonatok lettek volna előadva. Vagyis, mint a híres Curtmann friedbergi képezdei igazgató „Lehrbuch der Erziehung und des Unterrichts." Heidelberg jeles munkája III. k. 43. §-ban a felsőbb leánytanodákról erre vonatkozólag megjegyzi: „Minden tantárgynál szükséges bizonyos alkalmazkodás a nő magába vonúló természete miatt. A módszer inkább legyen kedélyes, mint értelmi. Az anyag megválasztása leginkább a reál-tudományokból való legyen, p. o. a történet tanításánál több vonás vétessék fel a magánéletből, mint a népéletből. Azonban a földrajzból a valódi tudás helyett ne az érzelgős leirások lépjenek előtérbe. A főcél mindenkor az legyen: kiragadni a helyi philisterségből, a mely ép úgy gyökerezik a férfi, mint a női nemben. — Túlhalmozása üres jegyzetekkel a növendékeknek, sokkal ártalmasabb a leányoknál, mint a fiuknál, mert az ő életnézetei a nevet ritkán ruházza fel a képzelődés testével. A férfinál a tapasztalat pótolja azt, a mit az iskola elmulasztott. A nőknél rítkán." stb. Enynyít idézésűl annak megvilágosítására, hogy az akkori átalános nézetek miként nyertek kifejezést.

Ilyen módozatok mellett óhajtottak a negyvenes években nőképezdét felállítani. Most, midőn jelenlegi nőképezdéink tananyagának sorozatát szemléljük, csak örűlnünk kell, hogy azokban a kor haladását és annak minden igényeit pótolva látjuk. Nem is a tanító vagy tanítónő ismeretkörének sokoldalúsága ellen lehet egyesek kifogása; mert az elkerűlhetetlenűl szükséges; sőt kivánatos, hogy az európai műveltség legmagasabb fokán álljanak azok, kik a magyar nemzet szellemét, drága kincsét őrzik, kik hivatva vannak, a jövőnek alapot vetni és azt fentartani! Nem, nem az ellen lehet a kifogás, hanem a tananyag helytelen beosztása ellen. Mert inkább legyen egy évvel hoszszabb a tanfolyam, semmint az idő hiánya miatt (mint ez egyik főv. nőképezdénkben megtörtént), hogy az utóbbi hetekben, a képesítő vizsgálat előtt vétessék fel egy új tantárgy, melyet két-három hét alatt a többi tárgy mellett nem lehet alaposan feldolgozni, elsajátítani. Igy a kivánt siker nem hogy nem lesz elérhető, hanem még a növendékek felületes ismeretei mellett, azok egészsége is szenved, ha a napi elfoglaltság után, az esti órákban is tartanak előadásokat. Bele nem számítva azt az időt,

melyet az éjjeli órákból kell a növendéknek elrabolni, ha a következő előadásra feladatát meg akarja fejteni! Hol és mikor pihenhet a fáradt test és hogyan szerez új erőt a terhes szellemi munkálkodás után?!!

Azért most, midőn az iskolai tananyag menynyiségének megvitatása országos kérdéssé vált, nem volt talán felesleges dolog az illetékes tényezők figyelmét felhívni arra, hogy ne csupán elemi, polgári iskoláinkat érintse, hanem nő-képezdéinket is! **Szaák Lujza.**

A magyar nyelv tanításáról nemmagyar-tannyelvű iskolákban.

A Paed. Szemle juniusi füzetének: „Helytelen szokás némely vegyes-tannyelvű iskolákban" című cikk irójának a magyar nyelv tanításáról téves nézetei vannak. Először is ezekre kivánom észrevételeimet megtenni.

A beszéd s értelemgyakorlatoknak célja a beszédben való ügyesség megszerzése, a megfigyelő s gondolkodó-tehetség fejlesztése; feladatuk: hogy a gyermek az érzékeire ható tárgyakat megfigyelje s azokról számot adni tudjon. Hogy a kezdő gyermek anyanyelvén kívűl nem tudja magát kifejezni, az bizonyos; s ha kivánjuk tőle, hogy a szemlélt tárgyak neveit, tulajdonságait stb. magyar nyelven mondja utánunk, úgy a szavakat megtanúlja, de a látottakról, a hallottakról stb. fogalma nem lesz, csak olyan, mint volt, ha volt; — szóval: a gyermek nem fog szemlélni, hanem emlézni. — Azért a beszéd- s értelemgyakorlatokat csakis anyanyelven lehet — a célnak megfelelően vezetni. Ha vegyestannyelvű az iskola, magyarázzon, illetőleg szemléltessen a tanító a magyar gyermekeknek magyar-, a német gyermekeknek pedig német nyelven s beszéltessen mindenikkel anyanyelvén; aztán hagyja meg a gyermekeknek, hogy délelőtt csak magyar nyelven beszéljenek a tanítás előtt és délután német nyelven, vagy megfordítva, s a gyermekek az anyanyelvükön megértett dologra nézve a más anyanyelvűektől játszva megtanúlják azok nyelvén is kifejezni magukat. Tudjuk azt, hogy a nyelvretanításnál nincs jobb tanító a játszó-társnál. Beszéljenek tehát a gyermekek maguk közt mennél többet magyarúl, s a kezdőknél nincs is a magyar nyelv tanítására célszerűbb eszköz. Igy szivesen tanúl a kis tót gyermek is magyarúl. Igy lehetnek a kis németekből is magyarok; de erőltetéssel nem.

Hogy a számtan tanításának ne az anyanyelv használatát valamely működő, gyakorlati tanító ajánlhassa: — azt nem hittem volna! Ez lehet elméletből, de nem gyakorlatból merített tanács. Hogy az a zwei vagy dve = kettő, azt meg lehet mondani a gyermeknek; de csak akkor, ha a tanító annak fogalmát anyanyelven kellőleg megmagyarázta s a gyermek megértette. — Egytől—százig olvasni, s talán az egyszeregyet is meglehet magyar-nyelven tanítani. Ez azonban lélekölő munka, haszontalan időpazarlás és nem magyar nyelven való számoltatás. Ha mindjárt a legalsó fokon erőltetjük a nemmagyar-tannyelvű iskolába a magyar nyelven való számolást: úgy tanítványaink, lehet, mindenben szép eredményt mutatnak, de számolni nem fognak tudni. Ha a nemmagyar tannyelvű iskolában a gyermekek 100-ig terjedő számkörben a négy alapműveletet e m l é k e z e t b ő l biztosan tudják megfejteni, s a magyar nyelvben annyira haladtak, hogy a magyar nyelven hozzájuk intézett kérdést nem csak megértik, hanem képesek magyarúl felelni is: akkor számoltathat a tanító magyarúl — de előbb nem. Ez pedig a legszerencsésebb körűlmények között is csak a 3-ik évfolyamban kezdhető meg.

Csak tán nincsen tanító, ki már a kezdő gyermektől is ne kivánja, hogy az olvasottakat megértse? — Hogy lehet tehát az I-ső osztályban nem anyanyelven irt abécés-könyvet használni? Az ilyen gyermekek fognak aztán később is szajkó-módra magolni. Tudjon az a gyermek előbb anyanyelvén folyékonyan olvasni, értse az olvasottakat s csak aztán tanúljon magyarúl olvasni. A IV-ik osztálytól kezdve lehet már tisztán magyar olvasókönyvet használni, mert ekkor, — kevés kivétellel, a mit a gyermek ért anyanyelvén, megérti azt magyar nyelven is, — feltéve, ha a gyermekeknek meg volt hagyva a tanítás előtt és játszás közben magyar-nyelven beszélgetni.

Az I-ső s II-ik osztályban tehát nincs tárgy, melyet a vegyes-tannyelvű iskolákban kellene és lehetne eredménynyel magyarúl előadni.

Ugyanez áll a nem tisztán magyar iskolákról is. Itt is a legalsó fokon ne tanítson a tanító magyar nyelven semmit sem. — Falúsi iskoláink legnagyobb része 6 osztályú, illetőleg az egész község gyermekei egy tanító vezetésére vannak bízva. — Az első osztálybeliektől ne kivánjuk, hogy magyar nyelven beszéljenek; úgy is ragad a gyermekre, hallván a nagyobbakat magyarúl beszélni. A II-ik osztálytól kezdve a többi gyermekektől kivánja meg a tanító, hogy talán délutánonkint csak magyar nyelven beszéljenek. — A nagyobbak lesznek így a kisebb gyermekek tanítói a magyar nyelvben. — A III-ik osztályban kezdjen a tanító valamely vezérfonal nyomán fordíttatni a gyermekekkel magyarról anyanyelvre. A 4—5-ik gyakorlat után öröm lesz az egész fordítás mind a tanítóra, mind a tanítványra, mert az előző években a gyermek anynyi gyakorlatot szerzett beszélgetés által, hogy az olvasottat kevés kivétellel, mindjárt megérti. — Itt is azonban tartsuk szem előtt, hogy ne sokat, hanem sokszor vegyük elő ezen gyakorlatokat, mig a gyermek majdnem könyv nélkűl tudja. Ez azonban csak mellékes s azért használandó, hogy a gyermek otthon is foglalkozhasson a magyar-nyelvvel. (Az eljárásra nézve utalunk a Paed. Szemle 2. köt. 303-ik oldalán tett megjegyzéseinkre, melyek a fennebbiektől eltérnek. Szerk.)

A magyar nyelv tanításánál azonban fődolog, hogy a tanító tanítványaival minél többet beszélgessen, hogy azok új szavakat s helyes kifejezéseket tanúlhassanak. Miről beszélgessen a tanító tanítványaival? Természetesen itt rendszerről szó sem lehet, hanem arról beszélgessen, mi a gyermeket legjobban érdekli. Azért legjobb a gyermekekkel mindennap szabadon választott kérdéseket iratni a palatáblájukra. Ezen kérdéseket a felszóllított egyenkint felolvassa, ha hibás, a tanító az ügyesebbekkel kijavíttatja, anyanyelvre lefordíttatván, két-három gyermekkel a kérdést magyar nyelven ismételten elmondatja. — A feleletet anyanyelven előmondhatja a tanító is, ha talán ismeretlen szavakat s kifejezéseket akar ismertetni, aztán lefordíttatja magyarra s 2—3-szor egyesekkel utánmondatja. — Sokszor egészen helyesen szerkesztett kérdéseket s idegen szavakat hallhat ilyenkor a tanító, melyeket iskolájában soha sem említett. Honnan tudja tehát a gyermek? — Bizonyosan szüleitől, vagy más magyarúl tudóktól, mert, bár a gyermek a kérdéseit csak az iskolában kell felirni, készűl ő azokra otthon is. — A tanítóra s a gyermekekre egyaránt kellemes társalgási óra lesz így a magyar nyelv tanítása, s ha a tanító vesz magának anynyi fáradtságot, hogy naponkint két félórát fordít az ilyen beszélgetésre, az eredmény bizonyára nem marad el.

E sorok irója már 6 év óta működik önállón tisztán tót-nyelvű iskolában s az első évet leszámítva sohasem volt sok dolga a birtok-, eset- s más ragok, a névutók s az igék hajtogatásának tanításával. Már a beszélgetés által a két első osztályban ezek használásában oly ügyességet szerzett a gyermek, hogy kevés kivétellel, helyesen tudja alkalmazni.

A múlt 1885/6-ik tanévben már oly helyzetben voltam, hogy a reáliákat a IV-ik osztályban magyar-nyelven adhattam elő (és nem csak értenek, hanem helyesen beszélnek is magyarúl.) — Megjegyzem, hogy IV-ik osztályom voltaképen az V. és VI-ik osztály, mert tanítványaim 6—12 évesek, de csak 4 osztályba vannak osztva.

Ily módon lehet a kis magyar rusznyákokból is magyarúl beszélő magyarokat nevelni. Fődolog a tanító képzettségén s a rendes iskoláztatáson kivűl a tanító részéről lelkismeretesség a tanítási idő megtartásában. Hogy pedig a gyermekekből nem csak magyarúl beszélő, hanem — hogy úgy mondjam — magyarúl érző polgárok is váljanak, arra nézve hazafias versek s dalok tanítása mellett a tanítónak tettekben és szavakban nyilatkozó hazafias példája a legjobb eszköz.

Ambrózfalván. **Mikus János.**

Ujabb számológép szemléltetési eszközűl.

(Egyes, Tizes- és Százasrend feltűntetésével.)

A százasrendben a sodronyokon 1. mét. hosszú 2 cm. átméretű részekre osztott hengerek vannak. A tizes rendben 10 cm. hosszú 2 cm. átméretű részekre osztott hengerek.

Az egyesrend felett lévő függélyes fölfelé nyúló sodrony azt jelenti: hogy az egyes egy számjegyből áll. A tizes vagy 2-dik rendfeletti 2-dik sodrony, hogy a tizes két számjegyből áll. A százas vagy 3-ik rendfeletti 2-dik sodrony, hogy a százas három számjegyből áll.

Mindegyik rend függélyes oszlopokkal van elválasztva.

Ezen három számrendet kell a gyermekeknek nagyon jól megkülönböztetni s érteni, hogy a számtanúlásban sikeresen haladhassanak s megérthessék, hogy az egyes rendnél a tizes 10-szer — a tizes rendnél a százas is 10-szer több értékü; mert „tiz kisebb rendű 1-ség kell arra, hogy az előtte lévő felsöbb-nagyobb rendben egy 1-séget tegyen“ és megfordítva: „egy nagyobb rendű 1-ség kell arra, hogy az utána következő kisebb-kevesebb értékű rendben, tíz 1-séget tegyen. Az ezres stb. szakaszoknál is három-három rend van. Az egyes rendben, melynek fölibe gondoljuk, hogy egyes, tíz függélyes sodrony van. — Ezek közt, legszélen jobb kéz felől kezdve kilenc sodrony felső végénél, az 1-séget jelentő kilenc (9, 8. 6, 6, 5, 4, 3, 2, 1) számjegy van irva (vagy csak oda gondolandó). Ezen kilenc sodrony mindegyikének alsó végénél: 1—1 számjegy van. (vagy csak oda gondolandó). Egy-egy sodronyon egy-egy hasábforma test van, mely 1 cm. magas és 2 cm. átméretű. A 10-dik sodrony üres, a tizes rend jobb felőli közvetlen szomszédságában, de a felső végén 0 van, annak kijelentésére, hogy az egyesek átalakúltak tízesekké, mert a 10-ik 1 már nem egyes, hanem tizes, és ez 1 számjegy, a tízes rend legszélső az egyes rend balfelőli közvetlen szomszédságában levő 1-ső sodrony fölébe itatik, mely 1 számjegy, az egyes rend 10-ik vagy üres sodronya felső végénél lévő 0 utánírása által 10-et tesz. És így a menynyiségek átalakúlását jelző

0-ák szükségesek. A tízes rendben, melynek fölébe gondoltatik, hogy tízes hasonlóképen egymástól egyenlő távolságra 10=10 függélyes sodrony van, melyek közűl kilenc sodrony felső végénél jobb kéz felől, az egyes rend felől kezdve balra, a százas rend felé, az 1-séget jelentő kilenc (9, 8, 7, 6, 5, 4, 3, 2, 1.) számjegy van írva (vagy gondolandó). Mely kilenc sodrony mindegyikének alsó végénél 10—10 1-séget jelentő 10-es számjegy van (vagy oda gondolandó). Kilenc sodronyon 10—10 egyenlő nagyságú hasáb alakú test van, — mint a milyen nagyok az egyes rendben — még pedig, hogy az egyes részek egymásról könynyen megkülönböztethetők legyenek: minden darab más-más színre van festve. A 10-ik sodrony itt is üres, de a felső végén 0-áll, annak kijelentésére, hogy a tizedik 10 átalakúlt százassá; mert tíz 10-ből már egy 100 telik, mely egy 100, 1-gyes számjegygyel átiratik a százas rend széső 1-ső sodronya fölébe, a tízes rend balfelőli közvetlen szomszédságába. Ha pedig ezen 1 számjegyhez, a tízes és egyes rendben levő 10—10-ik sodrony felett álló — vagy oda gondolandó — az egyek és tízek átalakúlását jelző, együtt 00-is utániratik: egy százat (100) tesz.

A százas rendben, melynek hasonlóképen fölébe gondoltatik, hogy százas, egymástól egyenlő távolságra 10 függélyes sodrony van, melyek közűl, jobb kéz felől kezdve, a tízes rend balfelőli szomszédságában, kilenc sodrony felső végénél az 1-séget jelentő kilenc (9, 8, 7, 6, 5, 4, 3, 2, 1.) számjegy van írva (vagy oda gondolandó) Mely kilenc sodrony mindegyike alsó végénél 100—100 egységet jelentő százas (100) számjegy van irva (vagy oda gondolandó). Az 1-ső sodronyon 100—100 egyenlő nagyságú hasáb alakú test van, milyen a 10-es és 1-es rendek sodronyain is látható, még pedig minden darab más-más szinre festve. A 10-ik sodrony ezen rendben is üres, csak a felső végénél van 0 írva (vagy odagondolva), annak kijelentésére, hogy a százak átalakúltak ezressé. Mert a 10-ik 100 már nem százas, hanem 1 ezres, mely egy ezres, a 4-ik rendbe, az úgynevezett ezres rendbe, a százas rend balfelőli, közvetlen szomszédságában eső széső 1-ső sodrony fölébe irandó; 8 sodronyon 10—10 dm. azaz: 10—10 db van, mindegyik db 10—10 cm. A sodronyok és azokról az egyes részek leszedhetők és ismét fölrakhatók.

Az egyes számrendben legszélen jobb kéz felől, az 1-ső sodrony fölötti 1 számjegy (vagy csak oda gondolandó), ugyanazon sodrony alatti (vagy odagondolandó) 1 számjegygyel szorozva 1×1, azt jelenti, hogy a sodronyon 1 hasáb forma test van. A tízes rendben „az 1-ső sodrony felett, jobb kéz felől szélen, az egyes rend közvetlen balszomszédságában álló (vagy odagondolandó) 1 számjegy, az ugyanazon sodrony legalsó végénél lévő (vagy gondolandó) 10-es számjegygyel szorozva így: 1×10—10, azt jelenti, hogy a 10-es rendben az 1 tízszer 1 és így 10-szer több. — A százas rendben, az 1-ső sodrony felett szélén jobb kéz felől, a 10-es rendnek közvetlen bal szomszédságában levő 1 számjegy azt jelenti, hogy az, 100-szor több, mint az egyes rendben lévő 1, és így a sodrony alsó végénél lévő (vagy csak oda gondolandó) 100 számjegygyel együtt szorozva: 1×100—100. Igy tovább. A százas rendben, a 9-ik sodrony felső végénél levő (vagy odagondolandó) 9 számjegy, szorozva az ugyanazon sodrony alsó végénél levő (vagy odagondolandó) 100 számjegygyel, együtt: 9+100—900;

és így, 10-szer több, mint a 10-es rendben levő — és 100-szor több, mint az egyes rendben lévő 9-ik sodronyokon álló menynyiségek.

A százas rendben lévő pálcákat, hengereket egyen kívül — mely száz részre vagdalandó, tehát 8 pálcát, tizedrészekre célszerűen lehet darabolni. A számrendek mindig jobbról balfelé — a legkevesebb értékű — az egyes renden kezdve számítandók így: egyes, tízes, százas: A számmenynyiségek kimondása pedig, mindig a legnagyobb értékű renden kezdődik. Ezen számológépen igen jól lehet alkalmazni a különböző számpéldák összeadását, kivonását, szorzását és osztását. Kétszer kettőt így is: 2 10— 2 20— stb. 2 90— stb; 9 10— 9 90— 810. A „tizedes törtek" ismeretére is könnyen el lehet juttatni ezen számológép által a növendékeket. Nagyon sajnálom, hogy a részletes utasitást egész terjedelmében helyszűke miattnem közölhettem a „Magy. Paed. Sz."-ben, mint az a debreceni „Protestans Népiskolai Lap" folyó évi 6, 7 8, 9. s következő számaiban folytatólag közölve van. Az érdeklődők Debrecenből (Kútasi Imre nyomdájából) megszerezhetik.

Debrecen. **Tóth Lajos.**

Az időszaki sajtó viszhangja mint közvélemény.

Teremtsünk orsz. kath. tanítói árvaházat.

Népiskolai Lapok 17—18. (kettős) sz.

„Miképen volna ez szervezendő és létesítendő? Talán mindent megmondottam, ha egyszerűen azt mondom, hogy a kath. tanítói segélyalap szervezetével párhúzamban és kapcsolatban ugyan, csakhogy annak gyűjtő- és kezelő bizottságai a gyűjtéseket és ezzel kapcsolatos teendőket errevonatkozólag is teljesítsék; a tagok jogai és kötelmei ezzel szemben itt is ugyanazok maradjanak; az egyházmegyei hatóságok, a kezelő káptalan, a központi bizottság s az egyes tisztviselők jogai és teendői itt is ugyanazok." *(Fonyó Pál.)*

Megjegyzés. Volt alkalmunk egy kath. iskolán működő tanítóval e dologban eszmét cserélni. Azt hiszi az illető, hogy saját megyejében minden püspök állíthatna saját költségén tanítói árvaházat, — mint tette a primás; aztán azt hiszi, maradna még a püspököknek anynyi, hogy ha kell, közös költségen állíthatnának egy orsz. kath. tanítói árvaházat is. Nem tudjuk, menynyiben van igaza azon buzgó kath. tanítónak, kivel e tárgyról beszélgettünk. (Szerk.)

Az orsz. képv. tanítógyülés kérdéséhez.

Népnevelők Lapja 26. 27. és 28. számai.

26. sz. „Rill azt hirdette 1881-ben, hogy a) az orsz. synodust (zsinatot) csak hivatalos és a felekezeteket is magukban foglaló tankerületi konferenciák alapján lehet szervezni; csak így kerülhető ki a felekezetek szerénti bomlás veszélye; b) az ily alapon fennálló orsz. tanítógyülés mellett fennállhat a szövetség is, az egyet. tanítógyülés is. Ezt mondja Rill ma is, mikor az élet igazat adott neki az ellefeleket pedig, élükön Péterfyvel, megcáfolta. Anynyit tudok, hogy ha Rill felfogása érvényesült volna 81-ben, nem kellene a miatt panaszkodnunk, hogy nincs a tanítóság közvéleményének képviselője. Hogy nem úgy történt, ez nem Rill hibája. *(Glatz György.)*

27. sz. „Nekem három vagy négy ugyanazon célért küzdő országos testület egymás mellett nem kell. Nekem csak egy orsz. testület kell, nevezzék bár ezt synodusnak, szövetségnek, kamarának stb. Ha a tanítóság jó része nem ismeri ki magát a sokféle zűrzavaros fogalomban, azon ne csodálkozzék senki, legkevésbbé pedig az, ki erős hittel és meggyőződéssel hirdeti, hogy szövetség, synodus, egyetemes tanítógyülés oly intézmények, melyeknek mindegyike különleges természetű, más-más szervezetű, egyik a másikat nem helyettesítheti, se nem pótolhatja. A kormány kényszerítve érezte magát képviseleti alapon egybehívni az orsz. tanítógyülést, nem térhetvén ki a tanítóság jogos kivánalmai elől s ez időtől vált a helyzet oly bonyolódottá; ez idézte elő a bomlást a tanítók közt. A végr. biz. egy része be akarta vinni a szövetséget a tanítógyülésbe. — Lelkesült örömmel üdvözölte Rill József igen t. barátom a kormány rendeletét, de hibáztatta az alapot . . Ekkor kezdett határozottabb alakot ölteni a tanítói sy-

nodus eszméje nála. (Somlyay itt megfeledkezett az 1871-iki budai emlékiratról! Szerk.) . . Ha a tanítóság az egyetemes gyűlések tartását továbbra is fentartandónak véli: ezt csak helyeselnünk lehet. Ez megállhat mindenkor a szövetség, meg a tanítói synodus mellett is." (Ezeket írja ugyanaz a *Somlyay József*, kinek csak egy testűlet kell országosan, ki állítja, hogy Rillt követni nem tudja, nem tudta soha; pedig ugyanazt állítja, mit Rill mond. Szerk.)

30. sz. Azt állítván, hogy a kormány követett el mulasztást, mert nem szavaztatta meg az orsz. tanítógyűlés költségeit a képviselőházban, a 28-ik számban Somlyay — miután előzőleg gyanúsító és szidalmazó cikkeknek elég tapintatlanúl helyet adott lapjában, így ír: „Meg kell végűl jegyeznünk, hogy éles vitáknak, szenvedélyes hangon írott és személyeket bántó közleményeknek nem szeretünk tért nyitni e lapban s ha mégis Várfoky Elemér (Kicsoda e hős, ki kátói szigorral lép fel tisztességes emberek ellen álnév alatt? Szerk.) és Glatz György t. munkatársainknak kissé szenvedélyes hangon írt közleményeit kiadtuk: tettük ezt ama viszonynál fogva, melyben a meghitt munkatársak a lappal szemben állnak." (Új szerkesztői eljárás, mely szerént névtelen munkatársaknak szabad „meghitt" viszonyuknál fogva garázdálkodni is. Szerk.) „S ha nincs meg egyik tekintélyes tanügyi lapunkban a ‚Magyar Paed. Szemlében' az a . . durván támadó . . provokáló hang, mely nem csak íróját itéli el, de épen tanügyi lapnál súlyos vétséget is képez az irodalmi tisztesség ellen: bizonyára sem Várfoky, sem Glatz cikke nem lát napvilágot lapunkban . . De a ki szelet vet, vihart arat. A ki magát és álláspontját védelmezve ügytársait ‚tudatlanoknak, tehetetleneknek, gyáváknak, élhetetleneknek, vakoknak, roszlelkűeknek, javíthatatlanoknak, nagyképűsködőknek, más asztalán feltalált eszmék morzsáiból elő gyászvitézeknek, kiskorúaknak' stb. nevezi, az iránt kiméletet nem lehet gyakorolni." (Somlyay és „meghitt" munkatársa tehát magukra vették ez általánosságban létezőknek állított emberfiakra vonatkozó díszes jelzőket? Mi nem mondtuk, kire értettük, mert a dicső és jeles tanférfiak közt olyanok is vannak, kikre a fenti jelzők illenek. Mi az „orvtámadót" kerestük és keressük, mert az már valóban gyalázat, hogy örökösen szídják azt, mi Rilltől ered s mégis hirdetik, hogy „zsinat, szövetség és egyet. gyűlés egymás mellett megférnek, egymást kiegészítik, de egymást nem pótolhatják." Mi nem személyeskedtünk, személyeket nem neveztünk meg. Nem tehetünk az ellen, ha magát egyik-másik találva érzi! Szerk.) „Bár említett s szenvedélylyel telt cikkére a „Magy. Paed. Szemlé"-nek több érdemleges észrevételeink lettek volna (Somlyay a júniusi füzetben ‚A helyzethez' írt cikkünket érti!) „eszmecserébe ily körülmények közt nem bocsátkozhatunk; a tisztesség (?) hallgatásra kényszerít mindaddig, mig más hang, más modor nem lesz uralkodó ama folyóiratban. Hallgatni fogunk róla mindaddig, mig a személyes támadások oly megengedhetetlen formában látnak benne napvilágot. Az elvek terén elváltak utaink eddig is; de tisztelni tudtuk azért a folyóiratban azt, a mi benne tiszteletreméltó volt: a szabad vélemény nyilvánítást s a kitartó küzdelmet a közös cél felé való törekvés nehéz munkájában. Mihelyt az a hang és modor, mely ha valakihez, úgy épen a tanítóhoz nem illik, megváltozik, s az elvek harcában a komoly higgadt megfontolás és tisztesség fegyvere nyer ismét kifejezést ama folyóiratban, leszünk ismét azok, a kik eddig voltunk." (*Somlyay József.*)

Megjegyzés. Tetszik nekünk ez a leckéztető hang akkor, mikor Somlyay egész cikke tele van ellenmondásokkal s oly dolgokkal, melyek bizonyítják, hogy ő voltaképen nem is gondolta meg, mit mond, miut közbeszúrt megjegyzéseinkkel halványan illustráltuk. Mondja, hogy az elvek terén elváltak utaink eddig is és mégis „közös cél felé való törekvést" ismer el. „Közös célok ellentétes elvekkel" — nem léteznek. Azután kit bántunk, ha állítjuk, hogy „vannak emberek, kiket nem lehet megtéríteni," hogy „az Úristennek különféle kosztosai vagynak", hogy „a nagyképűsködőknek hiába prédikálunk"? stb. stb. Mert érzi magát találva épen Somlyay s „meghitt" munkatársa, kiket egy szóval sem említettünk, mikor megírtuk azt a cikket, mely az „orvtámadót" akarta „a becsűlet" útjára terelni?

A papi kongrua és a tanítói fizetések.

Néptanoda. 25. sz.

„ . . A martyrok kora rég elmúlt s azt hiszszük, hogy nem is tér az viszsza soha. És valóban, a tanítókért csak szavaik, hangzatos szavaik vannak a mi nagy urainknak, mint: fénvleni fogtok, mint a csillagok az égen — Biblia — Ti vagytok a valódi felsőház — Nektek kell Magyarországot mégegyszer meghódítani — Jókai; — de a tettekben ott fukarkodnak, ott a papi kongrua veszi igénybe idejüket . . Vizsgáltassa meg a minister, hogy menynyi fizetése van

minden tanítónak az országban s gondoskodjék arról, hogy az rendeztessék, hogy szűnjék meg a tanító már egyszer pária lenni a szabad, alkotmányos magyar államban, kinek csak kötelességei, terhei vannak, de joga és megélhetési módja nincs biztosítva." Közli: Szócsó.

Tanügytörténeti adalék.

(Népiskolák vizsgálata. Tanítók bekebeleztetése. Képességi vizsgálat. Föltételek.) A mily mértékben kinálkozik az alkalom, épen oly örömmel lapozgatok itt-ott, hol csak gondolom: akadhatok egy szemernyi dologra, mely népoktatási állapotainkra vonatkozólag van feljegyezve, a hálás nemzedék és ügybuzgó utód számára. A jelennek folytatni kell a munkát, mit a múlt megkezdett*), a jövőnek tökéletesb formában megint csak folytatni azt, mit a jelen gondos kézzel teljesít. Honnan győződhetünk meg a múlt szándékairól, lelkesedéséről, mely irányú törekvéséről? Honnan inkább, mint az egykorú iratokból. A szó elrepűl, az írás megmarad. Az íráshoz kell folyamodnunk akkor, mikor a múltba óhajtunk tekinteni, — akkor, ha a megkezdett munkán lelkesedve akarunk haladni, — akkor, mikor szellemi részünk művelésére törekszünk, — akkor, mikor tisztán akarjuk látni a czélt, és okosan használni az eszközöket. És még hányszor: akkor?! Az írás sok igaznak, sok szépnek, sok nemesnek a kútforrása. Az írás tanúskodik a mellett, hogy voltak régen is gyönge jellemek; de voltak erényben ékeskedők, — voltak tévtanok, de kerűltek a fölszinre igaz gyöngyök is; — akadtak meghunynyászkodók; de születtek apostolok, kik szóhoz mertek nyúlni. A szó hatalmát, a hang erejét senki kétségbe nem vonhatja. A bennök rejlő fogalmaknak épűletes hatásuk van. Megvallom: érdekkel tudok megnézni egy —, moly által keresztűl-kasúl alagútazott, — papircsomagot, nem írtózom a porlepte és pókháló-borította polcok avúlt, penészes szagú könyveitől; leemelem, s mint illik bánok el vele. Portól megtisztítom, címlapját megvizsgálom; kelte évéről, helyéről stb. tudomást szerzek s úgy indúlok tovább. Lássunk, eredményűl, szabályrendeleti pontozatokat és elveket, 124./1855 sz. a. a népiskolák vizsgájáról egyh. m. gyűlés határozatként áll: „A visitációnak nem lévén feladata az iskolákban megjelenése által annak járni végére: valjon egyik vagy másik gyermek mikép tudja elmondani a tanúlt leckét; hanem: a) szemeivel kivánja látni a tanoda alkalmas voltát, abban a tanító rendtartását, gyermekekkel való bánásmódját, a gyermekek maguk viseletét, b) a tanító tanítási képességét, részint a gyermekek értelmességéből, részint a tan. előadásából, vagy magyarázatából és kérdezősködéséből. Tehát ezentúl semmi u. n. specimeneket ne készítsenek a tanítók a visitáció számára, hanem adják által csak naplójukat és a gyermekek erkölcsi, szorgalmi jellemüket, betegség, szegénység, különös engedély, szűlők hanyagsága vagy a gyermekek korhelysége (?!) miatti mulasztásokat kimutató rovatot és osztályok szerént elkészitett „Iskolai névsor"-t; a naplóból kérdéseket merít a visitáció a tanítás alatti tárgyakból, a múlasztásokból alkalmat vesz intésre, feddésre és dicsérésre; szóról szóra tanúlt tárgyak: az imák, hitvallás, tizparancsolat, énekek versei, biblia használatára, statisztika, földrajz s egyebek megtanúlására segítő versek, melyek megmagyarázásának soha el nem

*) Azért hirdetjük mi is következetesen s konokúl, hogy az első magyar egyetemes tanítógyűlést már 1848-ban tartották s hogy az 1870-iki második, az 1874. harmadik s az 1878-iki negyedik volt s hogy most az ötödik következik. Szerk.

kell maradnia és a birálatot rájok nézve nem annyira az elszavalásból, mint értéseikből kell venni a siker biztosítása céljából az egyhm. iskolák köz (fő-) felügyelője mellé még három tájéki segéd neveztetik ki. Az esperesi szemlének egyik tagja mindenkor valamelyik iskolaügyelő, ki is mint szakértő avatott kézzel vezesse az iskolák vizsgáját; részletes tudósítását, melyből a tanító havonkénti osztályozása ki nem maradhat — a közfelügyelőhöz beküldvén, a közfelügyelő saját tapasztalatai és havi tudósításokból az egész egyh. megyebeli iskolákról szóló tudósítást készít, (a tanítók osztályzati jegyzeteivel bővítve) s beadja az egyh. megyei helyosztó gyűlésnek. 319/1858 sz. a. a tanítók bekebeleztetésére vonatkozólag az esperesi III-ik körlevél: 1. Végkép eltiltja az egyházakat tanítók meghivásától; 2. a jelölteket értesíti, hogy hivatalukat sem tanítás, sem a szokott ünnepélyes beköszönés, sem semminemű szolgálat által el nem foglalhatják, mig erre az esperestől írásbeli felhatalmazást nem nyernek; 2. ha nem iskolából hívatott egyén kiván tanítói állomást nyerni, adja be folyamodványát vagy az egyh. tanácshoz, vagy az esperesi hivatalhoz. Az esperes megvizsgálja a bizonyítványokat és „ha a felsőiskolából kilépésétől kezdve folyamodása napjáig minden idejét úgy töltötte el, hogy felvétetése nem mutatkozik károsnak: kineveztetik ideiglenes tanítónak.“ Képességi vizsga letételére utasíttatik, mely abból áll, hogy a jelölt három tagú küldöttség előtt tartozik igazolni tanítói képességét. A vizsgálóbizottság tagjai állottak: egy lelkészből, egy a tanítóügybe avatott világi egyénből és egy jelesebb rendes tanítóból. (Úgy hiszem, nem kell hozzá bővebb magyarázat. A szakértő elemnek, a tanítónak, mindig rendes helye van ott, hol a szakjába vágó tárgy van szőnyegen s elintézésre vár. Nemcsak a dolog természetes állása hozza ezt magával; de úgy követeli maga: a józan okosság.) A küldöttség megvizsgálja az id. tanítót: a) az iskolai rendszerben megállapított tanokból; b) a rendszer ismeretéből; c) hivatali készletek ismerete és használatából (napló-, havavitudósítás-, tanításrend-, anyakönyv stb. szerkeszteni tudása elmélet és gyakorlatban.) Osztályzati jegyek: kitűnő 1, dicséretes 2, jó reményű 3, gyenge 4, semmi 5. Az elméleti rész után következett a gyakorlati, melyet esperesi látogatás alkalmával saját iskolájában tett le az illető. Ezen vizsgákon keresztül ment id. tanító bekebeléztését kérő folyamodványt nyújtott be az esperesnek, melynek elmaradhatlan mellékleletei voltak: 1. a helybeli elöljáróságtól nyert erkölcsi és szorgalmi bizonyítványok, 2. a tájéki felügyelőtől arról, hogy havi tudósításait pontosan küldötte. A tájéki és szomszéd iskola felügyelők a közfelügyelővel egyetértőleg, véleményeik kapcsában terjesztik föl az egyhm. tanácshoz: bekebelezésre, még egy évig ideiglenességre, vagy elmozdításra. A bekebelezést tartalmazó határozat, jegyzőkönyvi kivonatban esperesi aláírással és pecséttel ellátva kiadatván, az illető tanítónak szolgált: rendes tanítói oklevélül. (Azon korhoz képest egészséges intézkedésnek bizonyúlt az be. Az illető felekezeti iskolák és nevelési érdekek nem csekély hasznot leltek föl benne. Ma ebben a tekintetben is messze fölül állunk.)

Ha az iskolától sikeresebb eredményt várunk és óhajtunk, szükséges: hogy a következendő föltételek teljesüljenek, u. m. „a) Senki tanítónak ne választassék, ki három évig szorgalmatosan és híven valamely tanítói intézetben nem tanúlt. b) Senki iskolai felügyelőnek s igazgatónak ki ne neveztessék, ki legalább hat évig az üdvözítő(?) iskolájába

nem járt; és c) senki iskolai tanácsnoknak el ne választassék, ki kilenc évig folyton a legbővebb s józanabb nevelői s tanítói tapasztalatok érett gyümölcseit nem szedé." — „Főeszköz a lelkismeretes előkészület az iskolára. Tökéletlen előkészület csak tökéletlen örömöket szül s ki minden előkészület nélkül lép az iskolába, annak örömei, ha mégis ilyeket érezhet, csalfák, változók és habbuborékként múlandók." Utóbbi idézeteket nem kisebb lap, mint az „Athenaeum" hirdette közel félszázaddal*) előbb. Teljesültek részben a pontozatok. A tanítási és tanitói érdek előnyére válnának, ha teljesedéshez jatnának. Itt is, mint sok egyébben osztjuk a példabeszéd szavait: „Lassan járj, tovább érsz!"

Bökényi Dániel.

Irodalmi Kalaúz.

Könyvek és taneszközök.

Magyarország Tanitóegyleteinek Statisztikája. Szerkesztette Belicza József, fő. vezető tanító. Budapest. 1886. Mehner Vilmos. 160. old. Ára 1 frt 20 kr. (Egyike nagyobb bajainknak az együttműködés terén az volt, hogy a tanítóegyletek névsora és statisztikája hiányzott. Most ez is meg van. Kezdetben Sebestyén József magyar-nemegyei igazgató gyűjtött adatokat, melyeket nekünk rendelkezésre bocsátott. Mi szívesen engedtük át azokat a buzgó Beliczának, ki mint az előszóban mondja, hasznukat vette. Reméljük, nem lesz tanítóegylet és tantestület, melyek e könyvet nélkülözhetné.)

Egészségtan a középiskolák felső osztályaira számára valamint magánhasználatra. Irta Dr. Fodor József. 13 ábrával. Bp. Lampel. 1886. 190 old. Ára 1 frt 50 kr. (Hasznos könyv. Nem különbözik ugyan sem tartalomban, sem berendezésben más egészségtanoktól, de érthető nyelven, népszerűen adja szerző mindazt, mit a laikusnak e téren tudnia kell.)

A babonáról. Közhasznú erkölcsi olvasmány a magyar nép- és a serdültebb ifjúság számára. Irta Sirisaka Andor pécsi tanító. Pécs (Ramazetter.) 1886. 110. old. Ára 50 kr. (E könyv minden iskolai és népkönyvtárban nélkülözhetetlen.)

Torontálmegye földrajza irta Paulini Károly pancsovai állami népiskolai tanító. (Ez elkésve beérkezett tankönyvről legközelebb bővebben)

Füzetes vállalatok és folyóiratok. Stamptel kiadásában újabban megjelent a „Kortársaink" 11—15 (ötös) füzete egyben, mely Ipolyi életrajzát tartalmazza. Ára 1 frt. Továbbá: „Magyar hölgyek életrajzai" (Dobó Klára, Déryné, Ferenczy Teréz és Dukai Judit élete) 6. és 7. füz. á 20 kr. — Beérkezett még: Magyar Méh 7., Póstatakarékpénztári Közlöny 8., Lányok Lapja 13., 14. Magyar Gyorsíró 10, Vingai Néplap 13., 14. Nemzetőr 13. és 14. Jó pásztor 10. számai. A szerkesztés zártakor vettük a „Paed. Plutarch 6. 7. és 8-ik (hármas füzetét (Ára 60 kr.) Tartalma: Locke, Gyertyánffy, Molnár László, Dugonics, dr. Kehr, Berec, Ballagi Károly, Péterfy, Erdődy életrajzai és képei.

Tanítóegyletek irodalmi müködése.

Disraelit, a későbbi Beaconsfield lordot, e lánglelkü férfiút pályája kezdetén, sőt egész müködése alatt ellenfelei és irigyei sok mindennek nevezték el, csak becsületes embernek nem. Csak úgy hullottak reá egyik biographusának állítása szerént a következő címek: „kalandor, renegát, szélkakas, csaló, ravasz, kérkedő, ízetlen, pöffeszkedő, szélhámos, köteltáncos, szédelgő stb." Nagy megtiszteltetés a Paed. Szemle szerkesztőjére nézve, hogy az „egyleti közlönyök" terveért s egyéb „vadabbnál-vadabb" eszméért őt is a fenti címek mindegyikével illették már. Sőt még ezeknél is több nevet adtak neki, különösen a „Népnevelők Lapja" 1881—83-ki folyamaiban, no meg az idei számok egyeseiben is. Pedig hát lám, az „egyleti közlöny" eszméje nem chimaera, az érvényesülni kezd Sporadikusan máris mutatkoznak különböző tanítóegyletekben azon voksok, melyek „egyleti közlönyt" követelnek, sőt már ki is adnak. Még csak a tanügyi laphoz való melléklés keresztülvitele hiányzik. Újabban a „Maros-Tordavármegyei tanítótestület" adta ki első évkönyvét s elég őszinte volt bizonyságot tenni mellettünk, magáról az ügyről következőket írván: „Gyakran olvassuk egyik-

*) 1841-ik évi 61. szám, 966. lap.

másik paedagogiai közlönyben, hogy ez vagy amaz egyesület évkönyvet adott ki s legtöbbször hallottuk a „Magy Pead. Szemle“ szerkesztőjét felszólalni, hogy valamint a vármegyei tanügyi jelentések, úgy a tanítóegyleti évkönyvek sem felelnek meg valódi céljuknak, ha épen azoknak nem jutnak a kezükhöz, a kiknek azokból tanúlni, okúlni, újabb tevékenységhez irányt és kedvet kapni kellene.“ — Végül azt mondja az előszó, hogy az évkönyvet minden egyleti tag ingyen kapja s azt cserében minden tanító-egylet megkaphatja. Egy lépéssel közeledtünk az egyleti közlönynek a melléklés által vélt terjesztése céljához. Az évkönyv teljes címe különben ez:

A Maros-Torda vármegyei Tanítótestület Első Évkönyve, 1878—86. — Az 1885. évi dec. 2-án tartott közgyűlés megbízásásából szerkesztette Lénárt József tantestületi elnök: Maros-Vásárhely. 79 old. Ára 50 kr. (Címén kivül csak azért nem közlünk e könyvből egyebet, mert 1) szűk a hely és 2) akarjuk, hogy az egyletek átlássák, hogy nekik „közlönyeiket“ anynyi példányban kell kinyomatni, a hány szükséges arra, hogy „valamely“ tanügyi laphoz lehessen mellékelni — ingyen.)

Tankerületek és tanintézetek állapota.

(Hivatalos, javaslatok, jelentések, programmok, iskolai értesítők, tanodai évkönyvek stb.)

Az iskolai programmok és értesítések évadja immár beállott ismét. Áttekintve a hozzánk beérkezett anyagot, nagy haladást konstatálhatunk — a deficites korszak ellenére. Ha minden hazai iskola öt-öt évenkint programmot adna, s ha minden programmban az iskola történetét az illető községben meglelhető adatok alapján megtalálnók: minden vágyunk, minden várakozásunk ki lenne elégítve. Enynyit általánosságban. A részletekre nézve megjegyezzük, hogy a programmokat csoportokba osztottuk, hogy minden beérkezett értesítőt „nyugtázás“ céljából felsoroltunk, s hogy zárjel között mindenütt megneveztük a kiadót vagy szerkesztőt. Beérkeztek következő értesítők:

A) Elemi iskolaiak az alább megnevezett helyekről: Sümegh kath. (Bánfi Alajos), Szombathely közs. (Zagroczky Tiv.), Szeged-Belv. közs. (Ferenczy Ján.), Beszterce áll. (Bogár Samú), Beregszász áll. (Serly Fer.), Zenta közs. (Czehe Győző), Zólyom közs. (Folkmann Ján.), Perlak áll. (Tóth Sándor), Csáktornya közs. (Jeney Gusztáv), Balassa-Gyarmat áll (Kemény Gábor), Szolnok közs. (Újházy László), Rév-Komárom közs. (Sípos Elek), B.-Gyarmat izr. (Brett Mór), Losonc izr. (iskolaszék), Szécsény izr. (Spitzer Ign.), Kula izr. (Tantest.), Brassó-Belv. kath. (Bíró Sándor), Belényes áll. (Sipos Julia), Piski áll. vasut, (Ulrich Márton), Nagy-Szeben áll. (Láng Mih.), Karánsebes áll. (Bánfi János), Budapest ág. ev. (Falvay Antal), Nagy-Enyed áll (Dancs Samú), Szobránc közs. (Hirschler Soma). Nagy-Várad közs. (Winkler Laj s.) Dobsina kö ség (Kle n Samú.)

B) Elsőfokú ipariskolaiak: Szolnok (Szontág Jenő), Székes-Fehérvár (Göbel János György), Érsekujvár (Illényi István), Nyiregyháza (Pazár István), Révkomárom (Sipos Elek), Békés-Csaba (Simkó Isv.), Nagyszombat (Alszeghy János), Temesvár (Troszt István), Török-Szent-Miklós (Oláh Zsigmond), Zenta (Czehe Győző), Piskitelep (Ulrich Márton). Dobsina (Klein Samú.)

C) Polgári iskolaiak: Budapest, VII. ker. (Vajdafy Ernő), Arad (Millig József), Galgóc (Robonyi Géza), Székesfehérvár (Göbel János György), Pápa (Sághy Béla), Csáktornya (Pálya Mihály), Beregszász (Engelthaler Róza), Nagy-Kanizsa (Morgenbesser János), Győr (Vargyasné), Nagy-Enyed (Dancs Samú), Budapest ev. isk. (Falvay Antal), Karánsebes (Bánfi János), Nagyszeben (Láng Mihály), Liptó-Szent-Miklós (Fritz István), Nagyvárad (Winkler Lajos.)

D) Képezdeiek: Baja (Bartsch Samú), Csáktornya (Samú József),

E) Intézeteiek: Budapest, hülyék iskolája (Frim akab), Szeged, apácaiskola (Oltványi Pál), Szegzárd (Majer Antal és Árlow Mári), Lőcse. áll. fels. leányisk. (Kárpáti Endre), Vác, Siketnémák intézete (Fekete Károly), Nagyvárad, (Winkler Lajos.)

F) Szakiskolaiak és középtanodaiak: Bpest-keresk. akademia (Dr. Ghyczy Géza), Brassó közép keresk. és iparisk. (Orbán Ferenc), Pozson keresk. akad. (Jónás János), Eger főgymn (Szvorényi József) Szombathely főgymn. (Kőfalvi Vidor.) Kolozsvár, (Unit. vallásköz. Kovács János.)

Maros-Torda vármegye 1885 évi állapotáról jelentése Sándor László alispánnak. 51 old (A 44—48-ik oldalon, a tanügyi kimutatás található.)

Tanügy- és egyéb irodalmi mozgalmak.

Szaák Lujza urnőtől következő sorokat vettük: „Igen tisztelt szerkesztő ur! Becses lapjának VII. füzete 216-ik old. Olvasókönyvem és „Betű ismertetési rendszeremre vonatkozó néhányosoros megjegyzésének közétételére van szerencsém a következő rövid sorokban válaszolni: „Az irva olvasás nem öncél; nem fődolog!“ „A normál szavak módszeréé a jövő!“ Ezek volnának az igen tisztelt szerkesztő úr által felvetett állítások. Igen megtisztelő volna reám nézve, ha módszerem méltatásával, akár a tisztelt szerkesztő úr, akár azon pályatársak kik az Ön véleményében osztoznak, vagy talán már az enyimtől eltérő nézetben vannak — tüzetesebben foglalkoznának is nézeteik, véleményeik. valamint állításaikat kellőkép indokolnák is. Bármikor szívesen fogok tollat, hogy akár általánosságban „tömör cáfolatot“ akár pedig részletezve, sőt ha szükséges még röpirat alakjában is ismertetést, értekezést nyújtsak, a normálszavak s módszeremet illetőleg! Győzzön a mi jobb! Bpest, 1886. jul. 12. Szaák Luiza.“— „*Felhivás a nemzethez!*“ c. a. a központi Táncsics-bizottság (elnöke: Bokros József, lakik Zerge-utca 5.) Táncsics művei érdekében (kötetenkint ára 50 kr.), szólal fel azon alkalomból, hogy a bizottság Táncsics születése helyén, Acsteszéren, a hazafiúi mártyr mellszobrát szándékozik felállítani. A szoborra minden adakozást köszönettel fogad a széptörekvésü lelkes bizottság. — *Frim igazgató* áthelyezi september havában hülyenevelő-intézetét a Nagy-Rókus-utcai 36. számu házba. Ez okból felhivást intéz az érdekelt szülőkhöz, hogy hülye gyermekeiket kezére bízzák. A felhívás 4-rétü nyomtatványon jelent meg. — *Király Károly* páncsovai polg isk. tan. „Magyarország pragmatikai története“ c. a. tankönyvet irt s azt most sajtó alá rendezi. *Paulini Károly* szintén páncsovai áll tanító Torontál vármegye földrajzát nyomatta ki. Melléklete a várm. térképe. Ára 50 kr. Sajtó alá rendezi a tankönyv német, szerb és román kiadását is, melyeknek ára egyenkint 60 kr. lesz — *Kaposy György* nakki tanító, szövetkezve Szemenyey Mihály regöli plébánussal négy kötetben „Egyházi szent énekek és hymnusok“ cim alatt szándékozik hasznos kántorkönyvet kiadni. Egy-egy kötet ára 3 frt. lesz.

Könyvészete az 1886. évi junius 21. és július 25-iki időköznek.

Balassa J. A phonetika elemei. Akademia. 124 o. 70 kr.
Csiky G. Illustr. magyar Shakespeare. Ráth. 5 füz. 40 kr.
Horváth M. 25 év Magyarorsz. történetéből. Ráth. 5 és 6. füz. á 40 kr.
Koltay V. Arany János élete és költészete. Győr. 192 o. 1 frt.
Porzsolt K. A testgyakorlati oktatás rendszere. Aigner. 86 o. 80 kr.
Sirisaka A. A babonáról. Pécs. Paizs. 50 kr.
Szépirodalmi kis könyvtár. Grill. 5 köt. á 40 és 50 kr.
Uj magyar Athenás. (Szerk. Sz. Kiss Károly.) Aigner. 9. füz. 50 kr.
Vas Gereben Munkái. Mehner. 22. füz. Ára 25 kr.

Tanügyi lapok és folyóiratok repertori ma.

I. **Lapszemle.** A „Bars“ júl. 11-ik száma az izr. iskolákról hoz nagyobb közleményt. Nem volna csoda, ha a zsidó tanítók lennének a legkonokabb antisemiták. Beszél a cikk parvenükről, kik „magukat feltolják a zsidó tanügy élére s jaj azon tanítónak, ki az arany ő felségének meg nem hódol.“ Elpanaszolja a tán, hogy a zsidó tanítónak hetenkint 34 órát kell tanítania, hogy nincsen szünideje. A közigazg bizottság elrendelte, hogy júl. 2-tól aug. végeig legyen vakáció. Valjon imponálni fog-e ezen határozat a zsidó sulprézus uraméknak? — A „Nagyvárad“ júl. 3-iki száma hoszszabb tudósításban emlékszik meg Auspitz Adolf nyilvánossági jogú magániskolájáról s azt mintaintézetnek nevezi, mely 19 év alatt közelismerést vivott ki. Gratulálunk az intézett derék vezetőjének! — Az „Egyetértés“ jún. 11-iki tanügyi rovata ismertetvén a „Népn. Lapja“ 28. számát, Somlyai vezércikkéről irja, hogy állítja, hogy „neki három vagy négy ugyanazon célokért küzdő országos testület, egymás mellett nem kell; mégis ahhoz az eredményhez jut, hogy az egyetemes tanítógyűlés megállhat a szövetség, meg a tanítói synodus mellett is.‘ Ezt nem értjük!“ — mondja az „E“. Mi értjük! Somlyaynak a „három“ vagy „négy“ nem kellett mikor cikkét kezdte; de mire végezte, már átlátta, hogy az orsz. képv. tanítógyűlés (azaz synodus) előkészítésére szövetség is egyetemes gyűlés is — kell. Amaz cél; emezek eszközök. Még megértik ezt mindnyájan! — A „Barsmegyei Hirlap“ júl. 18-iki 30. számában Goldner Izidor a lévai izr. hitközség el-

nőkének basáskodását mutatja ki. Sorait így végzi: „Úgylátszik a zsidók semmit sem akarnak tanúlni és semmit sem elfelejteni. Nem felejthetik, hogy ők a régi jó időkben a tanítót csupa passióból minden évben, mint a divatból kijött ruhadarabot, félretették.“ — Valóban cifra viszonyok!

II. Repertorium az idei 2. füzetben indokolt beosztás szerint:

A) Népnevelők Lapja. 26. (Glatz cikke az orsz. képv. tanítógyűlés ügyében.) A közegészségi oktatás. Az iskolai év végén. 27. (Somlyay cikke az orsz. tan. gyűlésről.) Az iskola mint a család és a társadalom összekötője. 28. (Somlyay cikkének folytatása.) A földrajzi oktatás érdekében. 29. A vallásos oktatás az iskolában. A természetrajzi oktatás stb. Emlékezés a kiállításra.

Néptanítók Lapja. 50. Árvaházegyleti közgyűlés. 51. Követésre méltó példák. Külföldi tanügyi szemle. (Rill Józseftől.) 52. Az én első öt esztendőm. (Verner Lászlótól.) 53. Az iskolakert mint nevelési tényező. Külföldi tanügyi szemle. (II.) 54. Az ismétlőoktatás stb Nyári teendők a gyümölcsösben. 55. Orsz. felső nép- és polg. isk. tanítói közgyűlés. A gyümölcsös nyári trágyázása. 56. Elnöki megnyitó beszéd (a miskolci közgyűlésen.) 57. A játék szerepe a nevelésben. 58. A szerencsétlen hülyék érdekeben.

Néptanoda. 25. A papi kongrua és a tanítói fizetések. Nemzeties iránt nőnevelésünknek. Volapük. 26. A fiú- és leánytornázás stb. A tanító személye.

Ungarischer Schulbote. 7. A hazai tanító- és kántorképzés. A felnőttek oktatása a magyar nyelv érdekében. A hatodik német szövetségi tanítógyűlés.

Magy. Paed. Szemle. (A Dom a Skola című tótnyelvű lap e folyóirat idei első hat füzetét előnyösen ismerteti. Tartalmát szak és napilapok ismertették.)

Közoktatás. 26. A magyar tanárvilág érdekében. 27. Egy kis párbeszéd és tanúlsága. Az orsz. erkölcsnemesítő egylet. 28. Az orsz. t.-egyl. közgyűlése.

Tanítóbarát. 6. Alapítsunk elaggott tanítóknak nyugalomházat. Az iskolai zászlóaljak. Nem lesz országos (tanító-) gyűlés. 7. Tanügyi nyomorúságok Tolna vármegyében. A babonáról. Egy néptanító utolsó órája. Hogyan értékesítsük gyümölcseinket?

B) Ungm. Tanügy. 6. Május 19 iki közgyűlésünk. Az ismétlő iskola. Zárvizsgálatok és iskolai ünnepélyek. Társadalmi kötelességek.

A Győrv. T. E. Értesítője. 6. 7. (Kettős) sz. A faiskola célja és haszna. (Egyleti beszédek, jegyzőkönyvek és jelentések.)

Vas vármegyei Tanügyi Értesítő. 7. A kézügyességi oktatás stb. A női munkásságról hajdan és most. A kártyavetés és a cigányaszszonyok. (Egyleti közlemények.)

Máramarosi Tanügy. 10. Viszszapillantás. Teendőink a szünidő alatt. A kézügyességi oktatás stb. Az erkölcsi nevelés stb. Iskolai zászlóaljak. Félórai tanítás anyanyelvből.

Beregm. Tanügy. 7 A tanév befejezésekor. Az iskola és a pósta-takarékpénztárak. Árváinkról. A temetkezési egyletről. A kézimunka haszna stb. Kertészet. Ne csak az észt, hanem a szívet is neveljük. Földgömb ismertetése (Egyleti ügyeket inkább szeretnénk látni ez „egyleti közlöny“-ben is.)

Nevelési Közlöny. 12. A szünidőben. Tanfelügyelői körút. (Egyleti ügyek s rendes rovatok.)

C) Prot. Egyh. és Isk. Lap. (26—29.) Theologiai szak- és tanárvizsgák. A hitfelekezetek az egyetemen. Egyetemi seminariumi oktatás. A tanítói árvaházegylet közgyűlése. Az eperjesi kollegium köréből.

Népiskolai Lapok. 16 Iskolai zászlóaljak. Az „óh nép!“ Kántortanítók. A népisk. tanítás középpontja. 17—18. (Kettős sz.) Teremtsünk orsz kath. tanítói árvaházat! Rólunk-nekünk. Az iskolai takarékpénztár. Panaszok az áll. iskolák ellen. A babonáról A tanítóképző intézetekről

Izr. Tanügyi Ért. 9. Egyesületünkért és lapjáért. Orsz. izr. tanítói árvaház. Izr. hitoktatási tanterv. Olvasókönyveink stb.

D) Orsz. Középisk. Tanáregyl. Közlöny. 11. A vidéki választmány és a körök. Magyar paedagogusok tanárképzése e század elején.

Kath. Hitoktatás. 10 Mikép osztandók fel az iskolák, a hol több hitelemző működik? Az ipariskolák hitoktatási tanterve Hatósági rendeletek stb.

Magyar Tanítóképző. 12. Nyílt levél Gyertyánffy István barátomhoz. A gyakorlóiskola szervezetének kérdéséhez. Levél a szerkesztőhöz.

„Dom a Skola“ II. évf. 1886. 1 füz. A mi bölcsőnk. Milyen fő hibákat követnek el a szülők gyermekeik nevelésénél? A fogalmazás az elemi népiskolákban. Ki a hibás? Lapszemle. (E rovatban igen terjedelmesen van (4 egész olda-

lon) ismertetve a „Magy. Paed. Szemle“ múlt évi 6 füz. és a f. évi 1 füz.) 2—3. a szülő és a keresztény tanító mint a nevelés fő tényezői. Mikép hathat a tanító a nép jóléte re? Az ifjúság öntevékenységéről. Krisztus, mint a tanító példányképe. Kamatszámítás (mintalecke) Egy körlelkész a körlelkészekhez Az anyanyelv tanítása a népisk. felső osztályaiban 4 A nevelésben nincs csekélység. A népiskola helyes elnevezéséről A tanítói próbák Tanügy Amerikában. 5. Tapasztalataim a falúsi felek. népiskolában Keresztény anya. Előgyakorlatok az irvaolvasáshoz. Állati ösztön és ész Egy szerény indítvány. (A tanítói egyesületek statisztikáját illetőleg) Minden számban a rendes rovatok: Lapszemle. Irodalom. Tárca (Közli Dráb János.)

III. Áttekintés. Mint a múlt hóban, most is 20 lap és folyóirat tartalmát közöljük. A 7. füzetben reklamált lapok eddig nem érkeztek be, tehát nem ismertethetjük. A lapok „Viszhang“-ját ismét külön rovatban közöljük.

A „Repert.“ rovatvezetője.

Tanügyi Havi-Krónika.

A nagyobb egyletek gyüléseié volt a lefolyt hónap. Elsők voltak a „felső nép- és polgári iskolai“ tanárok, kiknek országos egyesülete dr. Kiss Áron elnöklete alatt Miskolcon jul. első napjaiban tartá gyülését. — Ugyan a hónap elején Budapesten ülésezett az „Orsz. középiskolai tanáregyl., Berec Antal elnöklete alatt. A néptanítók — gyülési dologban szüneteket tartanak ugyan; mindazáltal mégis találtunk nyomot arra, hogy a tanító nem lehet el társulás nélkül.

A főváros nehány tanítója t. i. Wehner és Glatz vezetése alatt, kirándúlást tett — Nagy-Váradra, hol részt vettek az ottani tantest. jul. 5 én tartott szakülésén. A pályaudvaron a fővárosi vendégeket az ottani testület, élükön Sipos tanfelügyelővel és Eszenyi testületi elnökkel fogadta. A közvacsorán a tanítókat a megyei alispán is megtisztelte látogatásával. Volt több kirándúlás is, s mindenütt szives fogadtatásra találtak a fő v. tanítók, viszonzásúl a kiállítás alkalmával tanúsított előzékenységért. A főváros és vidék tanítóinak testvérülése ez által látható kifejetést nyert. Kölcsönös buzdítás és lelkesedés nem maradt el. A „Paed. Szemle“ számára Göndöcs István e szép tanítói ünnepélyekről részletes tudósítást igért. Várjuk mi is; de várják azt bizonyára olvasóink is. Különben iskolaügyben nem csupán a tanítók gyüléseztek, hanem a — felekezetek fejei is.

Még pedig ref. középiskolák állami segélyzése ügyében jul. 3-án konferenciát tartottak Trefort minister elnöklete alatt, melyben az a megállapodás történt, hogy 330,000 forintra van szükség legalább. Részt vettek a tanácskozásban Tisza Kálmán, Kemény báró, Vay gróf, Tisza gróf, Tanárky, Szász Károly és Klamárik. — Meghajlunk nagy emberek bölcsessége előtt; azért mégis azt hiszszük, hogy az állami segélyzés kérdése oly kérdés, melyet a közvetetlenül az egyes tanintézetekkel kellene elintézni. Ne adja magát semmi felekezet az állam szolgálatába — pénzért, az állam pedig ne neveljen „államot az államban“ az által, hogy felekezeteket segélyez — directe iskolák helyett. Megköveteli e közvetetlenséget az állam reputációja, érdeke. Emlékezzünk Siagunára, ki az állam segélyét püspöki adomány gyanánt osztotta szét. Ez természetes. Hisz az állam neki adta — nem az illető megszorúltaknak! Iskolaügyben — ismételjük — közvetetlenség kell! De nem csupán a felekezetek adnak sok gondot az — államnak és kormányának.

Nagyon sok lett már a tanítónő is! A közokt. minister jun. 24-én 24,995. sz. a. kelt rendeletével értesíti a kir. tanfelügyelőket, hogy „feltünően szaporodik azon növendékek száma, kik a tanítónői pályára akarnak lépni.“ Ezért a leányok 18-ik életévük előtt tanképesítő vizsgálatot többé nem tehetnek s ezen felül ki kell mutatniok, hogy az 1877. évi jul. 13-án, 10,998 sz. a. kiadott rendelet 2. §-a értelmében egy évig gyakorlati tanítással foglalkoztak nyilvános tanintézeten. Trefort ministernek, ki midőn e sorokat irjuk, Angolországban tartózkodik, e rendeletére szükség volt. De a minister nem elégszik meg a hivatalos intézkedésekkel: a sajtó utján is hallatja szavát.

Ő ugyanis a „Budapesti Szemle“ júniusi füzetébe cikket írt a középiskolai oktatásról, melyben azt fejti ki, hogy e gymn. tantárgyai megmaradnak, hogy a szegény apa tehetséges gyermeke is lehet minister, kardinális, de a tehetségtelen gyermek ne lépjen tudományos pályára, hanem szakiskolába menjen. Nagyszerű e az elismerés: „A jó tanár jó iskola, a rosz tanár rosz

iskola, akármit tanítsanak, akárhogyan." — Addig is, míg terünk megengedi, hogy Trefort cikkét reprodukáljuk, alkalmazzuk a tanárnak szóló elismerést — a néptanítóra is, hiszen a Paed. Szemlének is programmja az, hogy „a tanító az iskola." — Ezt alábbi vizsgálati jelentés is igazolja.

Boér Ignácnak a szerviták bérházában levő elemi iskolájában f. hó 26-án nagyszámú és előkelő közönség előtt igen jó sikerrel folytak le a zárvizsgálatok. Mint elnökök Dr. Vidéki Ferenc és Prandtner József urak jelentek meg. A vizsgálat végén Boér Ignác igazg. urat a szülők és gyermekek iskolája 40 évi fennállása alkalmából üdvözölték és szép hímzett párnán cser koszorút nyújtottak át. E hír, mint érintők, bír fontossággal, a menynyiben a kir. tanfelügyelő Boér iskoláját, mert fiúk és lányok bele vegyesen járnak, s mert az óvodával van egybekapcsolva, be akarta záratni s a ministeriumnak kellett az iránt intézkedni, hogy e tanintézet, mely egyik nehéz tanügyi problémát oldotta meg, továbbra is fennállhasson és folytathassa áldásos működését. A tanfelügyelő úr elfogúltságát e kérdésben csodáljuk. De térjünk általánosabb érdekű tárgyra, melyet tanítók hoztak felszinre!

A muzeumban, fűvészkertben állatkertben és a közsétatereken a látható tárgyak t. i. vagy semminemű, vagy csak latin magyarázó jegyzetekkel vannak ellátva s így a látogató, különösen az ifjuság a megtekintésből hasznot nem merít s csak a látványosságban gyönyörködik. Ezért a Budapest-újlaki tantest kérelmet intézett a fővárosi tanácshoz, hogy odahasson, hogy a fentjelzett helyeken a tárgyak magyar feliratokkal és jegyzetekkel láttassanak el. Egy kis pótlásunk is van!

A „Magy. Paed. Szemle" f. évi julius havi füzetében Halász Ferenc beregmegyei tanfelügyelő életrajzi adatai közöltetvén, ezek pótlásául megemlítjük még: hogy mint beregmegyei tanfelügyelői tollnok magán uton folytatta abbanhagyott gymnasiumi tanúlmányait s az érettségi vizsgálatot az ungvári kir. kath. főgymnásiumban az 187$^{3}/_{4}$-ik tanévben jó sikerrel letette; s ennek bevégeztével ministeri engedélyt nyervén a jogi tanfolyamnak magán uton végzésére, jogi vizsgálatait a kassai kir. jogakadémián sikerrel kiállotta. Tehát a tanító is haladhat, ha tanúlásnak fekszik. — Ezzel rövid, de szintén fontossággal biró híreink felsorolására térünk!

Trefort minister, mint olvasóinkat már a múlt havi „Krónikában értesítettük — az egyetemekkel kapcsolatosan különböző szakú seminariumok felállítását tervezi. Erre támaszkodva Paszlavszky az Egyetértésben természettudományi tanári seminarium felállításának sürgösségét bizonyítja. — A közokt. tanács a középiskolai könyvtárak számára könyvjegyzéket állitott egybe, melyek most már a tanárok előkészülése és önképzése céljából beszerzendők. Csak pénz legyen; könyv van elég a hazai és külföldi rodalomban. — A gymnasiumok és reáliskolák tanterveit a közokt. minister németre fordíttatta. A fordítást a ministerium ill. osztálya gondozta. A középiskolák új rendtartást kapnak. Ismét behozzák a két semester rendszerét. — Tanítói segélyegylet létesítésén fáradozik Bihar vármegye kir. tanfelügyelője. Sikert kivánunk a vállalkozáshoz. — Csejthén 3 felekezeti iskola volt. A politikai község kártérítésképen 2000 frtot kapott az államtól s e pénzt, valamint az 5 százalékos pótadót felajánlotta egy egyesült erővel felállítandó községi iskolára. Az akkori kath. plébános azonban kieszközölte a kormány engedélyét arra, hogy a fenti összeg aránylag felosztassék a három felekezeti iskola közt. És most? — 300 tanköteles gyermek számára nincs iskola, mert két felekezet iskolája a segély dacára megbukott. — Turócban a községi tanítók nem kapnak községeiktől fizetést, mert az államsegély soká késett. Kérdés, nem volna helyesebb, ez iskolákat államiakká tenni? — Kóbány-bácsi nyakába vette az országot s előfizetőket gyűjtött gyermeklapjára. A pénzt felvette, de lapot nem küld. Legalább Hatvan vidéken úgy történt. — A török szultán egyszer, mikor a pérai gymn. tanítói nem kaptak fizetést, elrendelte, hogy az magánpénztárából szolgáltattassék ki, „mert — úgymond — inkább én leszek pénzzavarban, semhogy azok szükölködjenek, kik az ország szellemi fejlesztésén működnek." — Rieger Imrét a Csal. és Isk. szerkesztőjét Bartók tanító a kolozsvári „Ellenzék"-ben hazug-nak, rágalmazónak nevezte. Az esküdtszék elé kerülvén a dolog, ez Bartókot vétkesnek mondta ki s a biróság 5 frtnyi (talán 50 frntyi) büntetést szabott reája. — Az orsz. erkölcsnemesítő egylet márc. 21-iki gyűlésén Irányi elnök jelenté, hogy az alapszabályok a helyesítő kormányi záradékkal ellátvák s igy az egylet megkezdi működését 10 ezer aláírási ívet bocsátván ki. Ez egylet szerveze-

tét és céljait ismertetni fogjuk. — A polgári iskolákra a tanképesítés jun. 18-ától július 4-ikéig folyt A nyelv- és történelem tudományi csoportban 41 vizsgált közül 6; a menynyiség és term tudományiban 16 közül 4, a művészetiből 8 közül 1, a tornászatiból 7 közül 1 lett újabb vizsgálatra utasítva. — A minő örömmel vettük tudomásúl ez utolsó hír által a tanitói személyzetben a szaporodást: ép oly fájdalommal konstatáljuk, hogy ismét kell registrálnunk halálhíreket tanítói körökből.

Meghaltak: Császár Sándor bezdáni tanító 57 éves korában júl. 7-én; — Zaghoni Zágonyi György nagyharsányi közs. tan. élete 48-ik évében; — Ambrus Lajos, eszteregnyei tanító júl 2 án. — Nyugodjának békével!

Rettenetes hír döbbentett meg minket, mikor e havi „Krónika"-nkat voltunk berekesztendők. Kozma József, kinek neve a fővárosi központi tanítóképezde megrázkodtatása idejéből még tán emlékezetében van a tanítóság egy részének, pisztoly-párbajban keresztül lőtte a Kolozs-vármegyei tanfelügyelőt, Várady Károlyt, 5 kiskorú gyermek atyját. Miért? Mert a tanfelügyelő, úgylátszik, nem tudott lelkesülni egy volt szinésznőből lett „angyal"-ért, kiről a fáma azt regéli, hogy a „Hazafiság a Nemzetiségnek" feliratú volt budai szinházban élőképeket mutogatott. A párbaj júl. 25-én esett meg. A fővárosi napilapok távirati úton közölték a borzasztó tényt. Az „Egyetértés" nem tehette máskép, mint úgy, hogy a 16 év előtti Rill-ügyre emlékeztetett, csak azért, hogy a tényeknek meg nem felelőleg hirdethesse, hogy e miatt Kozma áthelyeztetését kérte Budáról Kolozsvárra." Egész dicsőitő életrajzot hoz e lap, mint mondja, Kozma egy jó barátjáról. Mint valami ártatlan martyrt szeretne feltűntetni egy intrigákban nagy művészt! Tudvalevőleg előbb Kozma neje lett áthelyezve hivatalból Kolozsvárra, s csak azután férje, szintén hivatalból. A sebesült tanfelügyelőt a korházba vitték, Kozmát pedig a rendőrök a rendőrfőnök elé kisérték. Kihallgattatása után szabad lábra helyezték. Kozma a lövés után, az E. hire szerént kétségbeesetten tördelte kezeit, Várady ellenben magát, földrebukása után is férfiasan viselte. Hétfőn, júl. 26-án a Várady hasába fúródott golyót még nem találták volt meg. A seb életveszélyes. Ki volt a kihívó? Ki a sértett fél? Menynyiben kell ismét „az aszszonyt keresni", most is, mint akkor, mikor Zirzen ellen intrigáltak? Erre nézve hiányzanak az adatok Az áldozet megint egy családapa lett. Isten ne engedje, hogy a derék tanférfiú, a tekintélyes polgár, a hű hivatalnok 5 gyermek gondos apja halálát kellessék hirdetni. **Krónikás.**

Tanitók „Emlékeztető"-je július havára.

I. Az Eötvösalap-beli osztóbizottság f. é. aug. 20-án 10 órakor d. e. a sugárúti képezdében tartja ülését Tagjai az orsz tan. gyül. választottai, az alapitó tagok, azon egyletek képviselői, kik 100 frtot fizettek az alaphoz és képviselői azon egyleteknek, melyeknek tagjai egyenkint évenkint 10—10 krt fizetnek.

II. Tanítói állomások üresedésben. Azon helyeken kívül, melyeknek pályázati hirdetéseit a „Néptanítók Lapja" egy hónap óta számonkint 4-8 hasábon hirdet, meg kell említenünk hogy a fővárosi hatóság is több osztálytanítói állomásra hirdetett pályázatot. Nők ezúttal ki vannak zárva.

Szerkesztői mondanivalók.

10009. K. I. Nagyiván. A kérdéseket a „tanácskozási terem"-ben felvetjük, várva illetékesek válaszát. Azt hiszszük azonban, hogy az illető községi elöljáróság túllépte hatáskörét. — **B. L.** Mákó. A minister szavában megbízni — állampolgári kötelesség. A községi iskolák segélyzetén tudtunkkal csorbát ejteni senki sem szándékozik. Egyébként sokhelyütt ez a segélyzés olymérvű, hogy bátran lehetne állami iskolának deklaválni az ill. intézetet. Aztán megvizsgálandó az a kérdés is, hogy mirevaló kisebb helyeken az iskolai szolga, mikor a seprést és tisztogatást talán a tanító cselédje is végezhetné? — **P. M.** Kudricz. Az ottani plébánus egyik ifjúkori barátja a szerkesztőnek s azért nagy érdeklődéssel várjuk szives értesítését. — **L. H.** Budapest. Talán csak visszszamegy Izbistére? Szives látogatásának örvendenénk! — **I. J.** Szeged. A „legjobb számológépet" kereső cikk beérkezett. Közölni is fogjuk; de az ábrát nem helyezhetjük el. Eddig a számológépekre vonatkozó öt cikk várja a közlést. Ugylátszik e kérdés nagyon foglalkoztatja a tanítói köröket. — **M.** Bp. Az ilyen tudósításokat alá kell írni. Ez egyszer kivételesen felhasználjuk közleményét, mert az „ismert kéz"-től ered. — *(Folyt. a „Szerk. mond."-nak a borítók 3. oldalán.)*

Budapest, 1886. Nyomatott Müller K.-nál (ezelőtt Münster K.)

ГОСУДАРСТВЕННАЯ ПУБЛИЧНАЯ БИБЛИОТЕКА
Контрольный экземпляр